

EESTI NSV VABARIIKLIK ÕPETAJATE TÄIENDUSINSTITUUT

Õpetajate ja kasvatajate

TÖÖKOGEMUSI

MÄNG JA LOODUS
LASTE ELUS

II

TALLINN 1959

EESTI NSV VABARIIKLIK ÕPETAJATE TÄIENDUSINSTITUUT

Õpetajate ja kasvatajate
TÖÖKOGEMUSI

II

MÄNG LASTE ELUS

TALLINN 1959

SISUKORD:

L. Mets, Didaktiliste mängude osa laste tutvustamisel loodusega	5
E. Seensalu, M. Mätlik, L. Pullerits, H. Käsper, V. Tamm Ehitismängud	35

Didaktiliste mängude osa laste tutvumisel loodusega

Leida Mets,

Hellenurme Lastekodu kasvataja

Lapsi valdab juba eelkoolieas õppimistung. Kuid nad tahavad vaadelda ja õppida ainult seda, mis neile näib huvitavana.

Mäletan, et mul on korduvalt olnud raskusi mõnede kasvandikega keskmisest ja vanemast rühmast puu- ja viljaliikide tundmaõppimisel. Tavaliselt on sellistel juhtudel tegemist püsimatute lastega, kellele tundus lausa piinana ja asjata ajaraiskmisena vaadelda objekte, millel puudus niihästi liikuvus kui ka ere värvus või haruldane kuju.

Peeaaegu mitte midagi ei omandanud ka väga vaiksed, tagasihoidlikud ja arad lapsed, sest oma vaatlustel ei juhindu nad eesmärgist omandada nähtu-kuuldu kasvõi ainult selleks, et hiljem vajaduse korral võiks vastata kasvataja sellekohastele küsimustele, et kasutada oma teadmisi vestlustes teistega. Nad ei armastanud rääkida, sest nad kartsid esineda rühma ees. Küsitlemisel nad kas lihtsalt vaikusid või vastasid vaevalt kuuldavalt ja väga napisõnaliselt. Järelikult polnud ju otsest vajadust kuuldu-nähtu teadlikuks meeldejätmiseks. Ebatahtlikuks mällusõbimiseks aga puudus vaadeldaval objektil köitvus.

Samal ajal, kui valdavamat enamikku rühmast juhtis soov õppida ja osata õpitut rakendada igal võimalikul juhul, tekkis niihästi tormakate kui ka argade laste teadmistes lünk lünga kõrvale, mis paratamatult lõhestas rühma kaheks: hästi arenenud ja vähe arenenud kasvandikeks.

Oli ilmne, et käesoleval juhul takistas käsitletava materjali omandamist lapse enda poolt püstitatud eesmärgi puudumine. Et tekkinud olukorda parandada, tuli mainitud kasvandikke eesmärgi leidmisel abistada. Võtsin abiks didaktilise mängu.

Didaktiline mäng erineb loovmängust, kuna esimesel on kindel õpetlik eesmärk ja kogu mängu käik on allutatud selle eesmärgi saavutamisele. Didaktilised mängud nõuavad kes-

kendunud tähelepanu ja mõtlemist. Nende mängimine on alati seotud teatud pingutusega ja vajadusega raskusi ületada. Seega on nad vältimatuks eelduseks tahte kasvatamisel.

Lastele meeldivad sellised mängud ja tegevused, mis võimaldavad vestluste ja vaatluste käigus mõtlemist, jõukohaste ülesannete lahendamist ja mõnesuguste raskustega seotud eesmärgi saavutamist.

Mida aga teha lastega, keda ei köida ega pane soovitud suunas liikuma ükski eesmärk?

Arvo, Einar ja Jüri ei saanud kuidagi selgeks, mis vahe on kuuse ja männi vahel. Ei aidanud siin puu kuju, koore ega ka okaste võrdlev vaatlus, ei mitmesugused didaktilised võtted ega mängud, milles puukoole tükk või oksake tuli viia vastava puu juurde, ega muu sellelaoline. Mainitud kasvandike huvi puudumist asja vastu tõestas asjaolu, et Jüri ühel jalutuskäigul, saanud ülesande otsida puhkamiseks koht ilusa varjuka kuuse all, viis mind hoopis kase juurde. Nüüd sai mulle selgeks, et soovitud tulemusi saavutan Jüri ja temataoliste juures ainult äärmiselt huvitavate eesmärkide püstitamisega.

Oli kevad ja Jüri kogu huvi keerles pajupillide ümber.

«Kasvataja, palun tehke mulle pajupilli!» palus Jüri oma kõige südamlikumal ilmel.

«Mul pole kahjuks nuga,» vastasin.

«Aga siis ostke nuga!»

«Pole raha,» vastasin.

«Kuidas saab siis pajupilli?» halas Jüri õnnetuna ja nõutuna.

Tegin salapärase näo ja ütlesin:

«Tean üht kohta, kust saab pajupille ja muidki huvitavaid asju.»

«Kust saab, kust saab?» elavnes Jüri.

Jooksid juurde teisedki lapsed.

«Kas seal on palju pajupille? Kas seal on ka nukke ja raamatuid? Millal me sinna läheme, kas kohe? Kas see koht on siit kaugel?» küsiti läbisegi.

«Täna ei saa me minna, sest varsti on lõunasöök. Läheme homme.» Nii lõpetasingi jutu sel teemal.

Veel sama päeva õhtupoolikul koostasın matka kava, valmistasın mõned mänguasjad ja pisikesed taskuraamatuformaadis raamatukesed kleebitud ja joonistatud värviliste piltidega. Järgmisel hommikul valmistasin neile lisaks veel mõned pajupillid. Otsisin kõrgetüvelises nõmmemännikus looduslikult ilusa ja huvitava koha. Mändide all kasvas rühm noori kuusekesi ja nende keskel seisis elatanud habemikuna kõrge, paiguti pude-

nenud, üleni halli samblikuga kaetud känd. Selle kännu valisingi «muinasjutulossiks», kuhu paigutasin kõik kaasatoodud leلود. Kännu sakkidele asetasin istuma värvilistes kleitides pabernukud, kännu õõnsusest välja piiluma paigutasin aga paksust papist välja lõigatud või puukoorest nikerdatud loomad. Ühe kännu külje õõnestasin riivilitaoliselt astanguliselt ja paigutasin sellele värviliste kaantega raamatukesed. Ümber kännu «ujusid» puukoorest nikerdatud valgest paberist purjedega paadid. Kännu ees valgest põdrasamblast alusel seisis männikoorest nikerdatud taldrik kompekkidega.

Lootsin, et need lihtsad mänguasjad, ebatavalises olukorras ja kohas leituna, suudavad lapsi rõõmsalt üllatada, ja et nende kaudu suudan üllatava ja ebatavalise otsijaid järk-järgult õpetada nägema ja vaatlema ka tavalisi, välise köitvuseteta objekte, otsima üllatavat mitte objektide väliskujus, vaid nende olemuses.

Ootusärevalt valmistus vanem rühm matkaks. Enne teeasumist jutustasin loo oravakesest, kes talve vastu valmistudes oli teadmatuses kogunud peale toiduainete oma pessa ka mänguasju. Hiljem, taibanud oma eksitust, otsustas oravake need kinkida meie vanema rühma parimatele loodusetundjatele. Väikese tüdruku Malle abiga valmistas oravake teetähised, mis pidid lapsi suunama orava kingitustelac juurde. Teatasin, et teetähiste asukohad on märgitud lipukestega ja et esimene neist on peidetud metsavahi majast mööda viiva maantee ääres kasvava kolmanda pärna alla.

Rühm asus teele. Hoolikalt jälgisid lapsed puid, et õigesti ära tunda, millised neist on pärnad ja milline tee ääres kasvavatest pärnadest on kolmas.

Huvitav oli jälgida kõigi laste pingsat tähelepanu puude vaatlemisel ja nende loendamisel.

Üldisest ärevusest nakatatuna jooksid teistega kaasa ka Arvo, Jüri ja Einar. Teiste eeskujul püüdsid nemadki puid jälgida. Kuid veendunud samas, et nende teadmised ja kogemused puude liigitamiseks pole küllaldased, hakkasid nad vastust otsima teiste nägudelt.

Jüri püüdis kogu hingest püsida Evi kõrval, lugeda Evi ilmest, millisele puule langeb tema valik, et siis võimsa hüppega enne Evit kohale jõuda ja leida lipuke koos rohtu peidetud numbriga.

Evi jooksis kiiresti ühe puu suunas, kuid peatus siis järsku, et kindlamini veenduda oma valiku õigsuses. Kuid Jüri, kellele

ei määranud suunda ta oma veendumus, tormas inertsil mõjul edasi ja maandus võidurõõmsal ilmel hüppega vana tamme juures.

Vahepeal aga oli maantee ääres kasvava kolmanda pärna leidnud Anatol ja tõstis juubeldava hüüdega üles niihästi valgest paberist lipukese kui ka rohust leitud numbri.

Ja siis vaatas kogu rühm üllatunult tagasi. Tamme juures seisis vihast virildunud näoga Jüri, ise täiesti kõrist kisendades ja aeg-ajalt naljakaid trampivaid hüppeid tehes.

Esialgne üllatusilme Anatoli näol asendus laia kergelt pilkava naeratusega. «Jüril on praegu hommikvõimlemine,» ütles ta siis lõbusalt.

«Muusika saatel,» lisas juurde Alli.

Kogu rühm hakkas naerma.

Mina aga võtsin Anatolilt sedelikese ja lugesin ette sinna kirjutatu: «Järgmine sedel on peidetud viimase tamme alla, mis kasvab maantee ääres.»

See oli edasilikumise signaaliks.

Jüri ja tema «hommikvõimlemine» olid unustatud.

Lapsed kiirustasid maantee ääres kasvava viimase puu juurde. Kuid see polnudki tamm, oli hoopis pärn. Ohinal joosti tagasi otsima viimast tamme. Seekord jõudis esimesena kohale Alli.

Leitud juhend kõlas järgmiselt: «Tee hargneb. Uks tee suundub paremale, teine vasemale. Hoiduda paremat kätt. Viienda kuuse all, mis kasvab paremal pool tee ääres, on kiri.»

Lapsed olid juba jooksuks valmis. Kui oli kõlanud juhendi viimane sõna, paiskus kogu rühm nagu signaali peale edasi.

Aeglaselt ja mornina liikus teiste kannul Jüri. Ta näis olevat pahur, et keegi teda enam tähele ei pannud. Nähes, et kellelgi polnud enam aega muu jaoks kui kirja otsimiseks, leidis ta nähtavasti, et mornitsemine on kaotanud mõtte, ja kiirustas teistele järele. Ta nägu oli alguses küll sünge, kuid selgines iga sammuga.

Teelahkmel tekkis hetkeline peatus, mida põhjustas vaidlus parema ja vasaku käe suhtes.

«Parema käega me ju joonistame,» kuulsin Evi hüüdu. Sellega asi laheneski.

Üksmeelselt traaviti eemal asuva okaspuutuka suunas.

Metsatukas algas kiire puude liigitamine ja loendamine.

Kui kohale jõudsin, nägin Arvot, Einarit ja Jüritki teiste hulgas seisvat ja tähelepanelikult puid vaatlevat.

Vastleitud sedelikest hoidis õnnelikuna käes Kalev. Võtsin sedelikese kätte, paludes lapsi istuda ja veidi puhata. Pidasin vajalikuks, et Jüri, Einar ja Arvo saaksid ümbritsevaid puid vastärganud huviga põhjalikumalt vaadelda. Et aga vältida poiste seniste puudulikkude teadmiste meeldetuletamist, tegin, nagu ei märkaski ma nende kohalolu.

Rühma parimate teadmistega kasvandikud said ülesande tuua ükshaaval metsast, mille serval istusime, kase-, lepa-, kadaka-, pihlaka-, kuuse- ja männioksi. Kogu rühm pidi otsustama, kas nad on toonud õiged oksad.

Oksatoojad aga pidid leidma iga oksa tüüpilisemad tunnused ja neid teistele näitama. Vajaduse korral täiendas nende seletusi rühm.

Erilist tähelepanu pühendasime okaspuude liigitamisele. Märkasin, et Jüri, Arvo ja Einar jälgisid teiste seletusi seekord tähelepanelikult, peaaegu huviga. Nende värskelt omandatud teadmisi ei sõandanud ma aga siiski kontrollida.

Lugesin ette minu käes oleva teejuhendi ja matk jätkus. Uued juhendid suunasid meid peatuma veel mitmesuguste lehtpuuliikide juures. Siis aga oli järgmise juhendi asukohana jällegi märgitud kuusk.

Nägin, kuidas Jüri nägu elavnes, kuidas ta musklid korraks pingule tõmbusid. Järgmisel momendil sööstis ta kui nool mäest alla, et esimesena hallitüveliste haabade keskel asetseva tumeda okaspuurühma juurde jõuda. Kui meie talle järele jõudsimme, seisis ta juba suure kuuse kõrval, käes lipuke ja teejuhend.

Kiitsin Jürit, et ta nii kiiresti oli sedelikese üles leidnud, ja lugesin selle ette.

Sedel juhtis meid nõmmemännikusse väikese künka otsa, kust tuli leida ühe looma söögituba ja määrata, kellele see kuulub.

Jüri otsustavus ja energia oli ka Arvo ja Einari haaranud. Nad kolmekesi olid harjunud nägema end võimetes võrdsetena. Jüri oli saavutanud kõikide üllatuseks edu. Miks ei peaks siis nemad seda suutma? Otsus oli küps.

Kui kõlas uue teejuhendi viimane sõna, söötsid meie kolm sõpra teistest mööda ja tormasid nõmmemänniku suunas.

Nägin eemalt nende kohalejõudmist, nende otsinguid nõmmemändide all.

Kui teised neile järele jõudsid, istusid poisid koos suure männi all. Mõned lastest peatusid viivuks nende juures ja

algasid siis niihästi maapinna kui ka määndide tähelepanelikku silmitsemist. Nad ei leidnud midagi.

Kui jõudsin pärale, särasid Jüri, Einari ja Arvo näod rõõmsalt ja laialt. Nad tõusid püsti ja astusid kõrvale. Nägime näritud käbide jäänuseid.

«Leidsime orava söögitoa,» teatas uhkelt Einar. Sära ja naeratus ta näol süvenes veelgi. Pilk ta kahe kaasalase näole kinnitas veendumust, et ka nemad olid õnnelikud.

Kutsusin teised kohale ja teatasin, et Jüri, Einar ja Arvo on leidnud orava söögitoa.

«Vaadake nüüd kõik hoolikalt maapinnale,» ütlesin lastele, «ja püüdke leida mõnesuguseid jälgi, mis viiksid orava lao juurde!»

Algas hoolikas otsimine.

Hommikul olin maha puistanud orava poolt näritud käbi soomuseid ja moodustanud neist teeraja, mis viis väikese kuuskede rühma juurde, mille keskel asus «orava ladu».

Varsti märkasin, et Anatol oli leidnud teeraja ja liikus kiiresti kuusekeste suunas.

Kuuskede salga juurde jõudnud, puges ta kiiresti puude vahelt läbi ja jäi avatud suuga seisma. Esimese üllatuse mõeldudes kadus ka tardumus ta näolt ja asendus naeratusega, mille sära laienes seda enam, mida rohkem ta silmitses vana kändu ja sellel paiknevaid lelusid. Ta tegi korraks liigutuse, nagu tahaks tagasi joosta, mõtles siis aga ümber, pöördus uuesti kännu poole ja hüüdis valjusti, hääle värisedes erutusest: «Mina leidsin... leidsin... leidsin orava lao!»

Laviinina paiskus mudilaste parv pisikeste kuuskede suunas. Tõkestasin neil tee, et vältida vastleitud «lao» äratallamist. Vestlesin lastega, et nad rahuneksid. Siis juhtisin nad ükshaaval ja vaikselt kuuskedest piiratud lagendiku keskele, kus asus vana känd.

Kõikide nägudelt võis lugeda üllatust ja tungivat soovi asju lähemalt vaadata, neid katsuda. Jüri pilk puhkas võlutult suurel pajupillil, mis rippus pisikese kuuse otsas, otse vana kännu taga.

«Kasvataja, kelle ladu see siis on, kas muinasjutu-orava või päris orava ladu?» küsis järsku Alli.

«Mis teie, lapsed, selle kohta arvate?» küsisin.

«See on muinasjutu-orava ladu, sest siin on nukud ja mänguasjad!» hüüdis Evi.

«Mina arvan samuti,» ütlesin, panin lapsed ringis istuma ja hakkasin numbrit järgi asju välja jagama.

See oli ülipõnev silmapilk. •

Õnnelikult vaadeldi vastsaadud asju ja näidati neid teistelegi.

Jüri sai kuuskede ülesleidmise eest temale määratud paju-pilli, orava «söögitoa» leidjad aga igaüks ilusa puukoorest purjeka.

Need lapsed, kes polnud leidnud ühtegi teejuhendit, jäid mänguasjadest ilma. Kuid «orava laost» leitud kompvekkidest said nemadki osa võrdset teistega.

«See oli huvitav jalutuskäik,» ütlesid lapsed koduteel. «Tahaksime iga päev selliseid!»

«See oli niisugune mäng. Selle mängu nimi on «Teetähised.»»

Küsisin lastelt, mis neile selles mängus kõige rohkem meeldis.

«Orava lao leidmine,» kõlas üksmeelne vastus.

«Kas kellelegi veel midagi selles mängus meeldis?»

«Minule meeldis puude otsimine ja juhendite leidmine puude alt!» hüüdis Aili.

«Minule meeldis see, et kõik lapsed jooksevad ja jooksevad, otsivad ja otsivad — ja midagi ei leia. Ja siis üks laps tuleb ja leiab sedeli ja sedelilt kasvataja loeb, kuhu tuleb edasi minna. Siis jälle kõik otsivad ja otsivad, jooksevad ja jooksevad... See oli nii lõbus!» jutustas õhinal Rein.

Puuliikide tundmaõppimisel saavutasin kirjeldatud mänguga tõhusaid tulemusi. Peagi ei olnud meie rühmas enam ainsatki last, kes poleks tundnud kõiki koduümbruses kasvavaid puid.

Kui lapsed olid selles mängus juba teatud vilumuse omandanud, muutsin ülesanded veidi keerulisemaks. Puude asemel suunasin neid leidma näiteks rähni töökoda, keskkonda, milles võivad pesitseda varesed, tedred, tihased jms.

Raskusi kohtasime ka aiamaal töötades. Jälgides enda külvatud või istutatud aedviljade arengut, tundsid lapsed küll iga aedvilja tervikuna, kui aga andsin neile taimest eraldatud lehe või tükikese koort, siis leidis alati lapsi, kes ei osanud määrata selle kuuluvust.

Siin tuli meile jälle appi didaktiline mäng.

Didaktilisel mängul aedviljade tundmaõppimiseks oli omapärane tekkelugu.

Kord jalutuskäigult tulles nägime metsa ääres majakest ja maja taga juurviljaaias kepi otsa torgatud peletist, mis koosnes vanast kuuest, viltkaabust ja kuuevarrukate külge paeltega kinnitatud katuselaastudest.

Lapsed polnud midagi niisugust varem näinud ja palusid nähtu kohta seletust. Jutustasin lastele, kuidas peletis on tehtud, ja seletasin, et see on paigutatud juurviljaaeda selleks, et eemale peletada metsjäneseid, kes öösel pimeduses liikudes ja endale toitu otsides võivad sattuda maiustama metsalähedaste majade juurviljaaedadesse.

«Aga miks on peletisel lauad käes?» küsisid lapsed katuse-laastudele osutades.

«Nude on laastud, millega kaetakse katuseid. Tuule käes nad liiguvad ja klõbisevad. Jänes kuuleb klõbinat juba eemalt ega julge juurviljaaia lähedalegi tulla.»

«Mina küll ei kardaks, kui oleksin jänes,» arvas Einar, «tuleksin ikka ja sööksin kapsad aiast ära.»

«Kujutege vaid pimedat ööd. Mets kohiseb, oksad naksuvad. Tuul ulub ja maja juures plaksutab peletis oma laastudest käsi, ikka pliks-plaks, pliks-plaks. See hirmutaks vist hundidki eemale, rääkimata jänesest. Küllap kardaksid sinagi, kuigi oleksid väga julge jänes.»

Lugu peletisest, pimedast ööst ja tuulest meeldis lastele niivõrd, et nad tõid selle elemendid sisse ka oma loovmängu.

Kord, kui vihma tõttu toas viibisime, küsisin lastelt, mida nad sooviksid mängida.

«Mängime seda mängu, et öö on ja pime on, ja tuul ulub ja jänes tuleb aeda kapsaid sööma!» palus Einar. «Aga kui aias polegi kapsaid, on hoopis kaalikad, mida jänes siis sööb?» küsisin naljatades.

«Kas jänes tunneb ära, missugune on kaalikas, missugune porgand või punapeet?» huvitus Älli.

Tulin järsku mõttele ära kasutada laste algatust ja huvi uue didaktilise mängu loomiseks, sellepärast vastasin: «Metsjänes tunneb küll, aga vaatame, kas jäneseid, kes esinevad meie mängus, ka tunnevad. Mis te arvate, kas laseme neil ära arvata aedvilju?»

«Laseme! Laseme jah! Siis on lõbus.»

«Mida teha aga jänestega, kes aedvilju ei tunne?»

«Neile määrame karistuse,» arvas Anatol.

«Aga kuidas neid karistada?» küsisin.

«Las mõtlevad välja ühe jutu,» tegi ettepaneku Evi.

«Laseme neil tantsida, laulda, uperpalli lasta ja igasuguseid naljakaid asju teha,» lisas omalt poolt juurde Rein. (Lapsed olid selliste «karistusviisidega» tuttavad pandimängu kaudu.)

«Eks hakkame siis mängima. Kuid millest alata? Einar, see oli sinu mõeldud mäng, millest sina algaksid?»

«Algan sellega, et pime on ja öö on.»

«Kuidas sa mängus kujutad pimedust ja ööd?» küsisin.

«Noh ütlen, et on pime ja on öö, ja et tuul ulub ja jänes läheb sööma,» vastas Einar lihtsalt.

«Hästi, räägime nii ja kujutame ette, et on tõesti öö. Aga kes küsib jäneselt aedviljade nimetusi?»

«Peletis,» arvas Einar vähese mõtlemise järele.

«Aga kui peletis hakkab rääkima, siis jänes ju kardab ja jookseb ära. Võib-olla oleks parem, kui küsiks tuul.»

«Jah, las küsibki tuul,» nõustusid lapsed.

«Aga peletis? Mida hakkab siis tegema peletis?» muretses Einar. Vähese mõtlemise järele leidsin pääsetee: «Mängime nii, et peletis on kapsaaria valvamisest väsinud ja jäi pisut tukkuma. Järsku ta ärkas ja nägi, et jänes oli kapsad juba ära söönud, sai kurjaks, hakkas katuselaastudega klõbistama ja hirmutas jänese minema.»

«Nii jah! Nii teemegi, siis saab hästi palju nalja ja on väga lõbus!» hüüdsid lapsed läbisegi.

Asetasin toolid ringitaoliselt keset tuba. Ringi jätsime ühest kohast avatuks, see oli värav jänese jaoks. Ringi keskele aetasime aedvilju, nende koorte tükikesi ja lehti.

«Pime, pime. Öö, öö,» lugesid lõbusal ja veidi salapärasel ilmel ringisolijad. Nendele vastas väljaspoolt ringi jänes: «Jänes läheb sööma, jänes läheb sööma,» suundudes kergete hüpetega ringi keskele, mis kujutas juurviljaaeda.

«Tuul see laulab uuu-uuu-uuu, mida sööma? — Kapsast sööma,» lugesid ringisolijad. Jänes, käesoleval juhul Einar, leidis ringi keskelt kapsalehe ja lausus: «Kapsas on söödud, kapsas on söödud.» Nüüd ärkas peletis ja hakkas laastudega plaksutama.

Ka ringisolijad plaksutasid, jänes põgenes ringist välja ja puudutas kedagi ringisolijaist. Jänes ja puudutatu vahetasid kohad, mäng algas uuesti.

Paul jäneseena ei tundnud ära kaalikakoort. Temale laulis tuul: «Valesti arvasid, valesti arvasid! Tantsi, tantsi, tantsi, tantsi!» Paul ei teadnud, kuidas üksinda tantsida, ja tõrkus. Siis laulis talle tuul: «Kui ei tantsi, mängust välja!» Paul ei tahtnud end lasta mängust kõrvaldada ja tantsiski.

See oli esimene meie laste poolt loodud didaktiline mäng. Kuna ta baseerus huvitaval isiklikul elamusel, meeldis ta lastele väga.

Palju nalja valmistas lastele aias maiustamas käinud jänese tabamine ja eemale peletamine. Kuid veel lõbusam oli oma

initsiatiivil karistuse määramine rumalale jänkule, kes polnud suutnud tundma õppida kõiki aedvilju. Jänesele karistusena määratud tantsud, laulud, uperpallitamised ja muud naljakad ülesanded tõid mängu vaheldust ja elavust ning löid üldise lõbusa meeleolu. Huvi säilitas mängu vastu ka see, et kogu rühmale oli mängu kestel võimaldatud aktiivne osavõtt, kuigi peamiselt ainult sõnalises osas. Mäng saavutas täiel määral oma eesmärgi. Lapsed õppisid tundma aedvilju mitte ainult juurikate ja lehtede järgi, vaid isegi lehe- ja kooretükkide ning leherootsude järgi, leides ise kaaslastele lahendamiseks üha keerukamaid ülesandeid.

Lindude ja loomade vaatlusel omandatud teadmiste kinnistamiseks ja täiendamiseks koostasid esialgu kaks didaktilist mängu: «Tunneme, tunneme» ja «Arva edasi». Mõlema mängu eesmärgiks oli loogilise mõtlemise ja kõne arendamine üha täieneva tahtelise tähelepanu baasil.

Esimeses mängus nõutakse lastelt looma või linna kirjeldamise oskust ja looma või linna äratundmist välimuse, eluviisi kirjelduse või hääliitsuse järgi.

Mängu käik on lühidalt järgmine. Lapsed istuvad ringis. Ringi keskel viibija kirjeldab mõnd lindu või looma või selle eluviisi või matkib ainult selle looma või linna häält. Kirjelduse lõpetanud, väljub ringisoolija ringist. Ka ringi moodustanud lapsed pöörduvad nägudega väljapoole, sirutavad käed ja lausuvad: «Tunneme, tunneme!» Ringi keskel viibinud laps puudutab ringisoolija kätt ja see peab ütleva, millist looma kirjeldaja mõtles. Kui küsitav arvab valesti, liigub küsitleja mõne teise lapse juurde ja annab temale käele lüües vastamiseks märku. Kui küsitav arvas õigesti, algab vastassuunaline võidujooks selle lapse kohale, kes äsja ringist väljus. Hilineja jääb ringi keskele ja algab taas küsitlemist.

Kui selles mängus olime küllaldaselt vilumust omandanud, asusime teise mängu — «Arva edasi» — juurde. See on sisuliselt nagu eelmise mängu otseseks jätkuks. Mäng algab samuti nagu eelminegi kirjeldusega loomast või linnust, kelle peab ära arvama üks ringi moodustavatest lastest. Saanud õige vastuse, pöörduv ringi keskel olija järgemööda teiste kaaslaste poole küsimustega, kus kõne all olev loom või lind elab, mida ta sööb, kus ta elab suvel, kus talvel.

Selle mängu sihiks oli meenutada lastele koos looma või linna välise kuju kirjeldusega ka tema eluviisi ja ühtlasi arendada lastes võimet kiiresti jätkata teise lapse pooleli jäänud jutustust.

Alguses oli laste jutustus konarlik ja lünklik niihästi sõnas-
tuselt kui ka sisult. Leidus ainult üksikuid, kelle jutustus oli
ladus ja kajastas põhjalikke teadmisi. Jagasin tublilede tun-
nustust kogu rühma ees, kuid see tõmbas kaasa ainult vähe-
seid. Hea jutustaja nimi eesmärgina polnud mitte kõigile
ahvatlev. Kuna jutustamine nõudis ju teatud mõttepingutust
ja keskendumist, võis nii mõnigi selle nime suurima südame-
rahuga loovutada teistele.

Kuna esimesel korral saavutasin premeerimisega häid tule-
musi, võtsin kasutusele kord proovitud võtte ja peitsin peamise
eesmärgi taha veel ühe, enam ahvatleva eesmärgi — ees-
märgi saavutada preemiat, mille määrasin väga headele ja
tublilede jutustajatele. Preemiaks olid vihikud ja ajalehtedest
väljalõigatud pildid, mida võis kasutada albumi valmistami-
seks. Enne laste mängutappa tulekut eraldasini nurgakese li-
naga, selle taha paigutasin laua piltide ja vihikutega. Lina
külge kinnitasin sildi: «Bassein». Tõin mängutappa ka õnge-
ridva koos õngega ja peitsin selle kapi taha.

Kui lastega mängutappa tulime, märkasid nad linaga eral-
datud nurgakest ja küsisid selle otstarvet.

Mõned tahtsid vaatama joosta. Mina, teeseldes kohkumist,
hoidsin neid tagasi ja panin nad vaibale istuma. Lähenesin
ettevaatlikult linale ja lugesin valjusti ette sildi «Bassein».
Pöördunud uuesti tagasi laste poole, selgitasin neile selle
sõna tähenduse. Nüüd märkasini pabersedelit basseini ääres,
tõstsini selle üles ja lugesin: «Võlusin teie mängutoa nurka
basseini headele jutustajatele ja tublilede loodusetundjatele
õngitsemiseks. Mängutappa on peidetud õng, mille peab üles
otsima rühma kõige parem jutustaja. Tema võib ka esimesena
õngitseda. Muinasjutuhaldjas.»

Kõige parema jutustajana rühmas oli tuntud Anatol. Tema
viskaski esimesena õnge «basseini». See oli ülipõnev silma-
pilk. Kõik lapsed jälgisid hinge pidades õngekorgi ka-
dumist «basseini» seinte varju. Siis Anatol tõmbas, lausa si-
kutas. Järsku vabanes õng ja paiskus järsu nõksakuga õhku.
Õnge küljes rippusid vihik ja paar ilusat pilti. Algas sigin-sa-
gin. Kõik jooksid lähemalt vaatama, mida Anatol oli saanud.

Suunasin lapsed uuesti vaikselt vaibale istuma ja andsin
õnge järgmisele heale jutustajale. Kordus kõigis detailides
sama lugu: ääretu põnevus, selle nõrgenemine õnge väljatõm-
bamil ja saadud objekti vaatlemine. Lõpuks õngitses viima-
ne hea jutustaja. Nõrgematele jutustajatele õngitsemiseks lu-
ba ei antud. Ka midagi muud nad oma kurvastuse leevenda-

miseks ei saanud. Algas lohutamatu nutt, kuid ega see asja muutnud.

Muutus tekkis aga hoopis mujal.

Kui järgmisel korral eelmainitud mängu mängisime, oli kohe märgata jutustuse kvaliteedi tõusu. Head jutustajad jutustasid senisest veelgi paremini. Oli näha, et nad pingsalt püüdsid täpsustada oma väljendusi ja neile sisulist kaalu juurde anda.

Ja neile järelerühkijaid — oi, neid oli nüüd palju ja otse üllatavate tulemustega. «Muinasjutuhaldjas» võlus veel nii mõnelgi korral «basseini» meie mängutoa nurka hea jutustajate premeerimiseks. Lõpptulemuseks oli see, et pikapeale said kõik preemiaid.

Kuid ega hüved pahedeta liigu ja pahed oma osa nõudmata jäta. Meie üksmeelsesse perre siginesid riid, kapriisid ja jonn. Kogu rühma oli nüüd vallanud jutustamiskirg.

Kuna rühm oli kahekümne viie liikmeline, ei jõudnud jutustamise võimalus soovikohaselt kiiresti kõikideni. Tuli ära kuu- lata kaaslaste jutustused, oodata kannatlikult oma järjekor- da. See ei meeldinud aga paljudele. Nende nägudel võis algul märgata kannatamatust, mis üha süvenedes asendus virila ja jonnaka ilmega. Juba niheldi kohal, nihutati esialgu kergelt tooli, kuni lõpuks kannatamatult kolistati. Ka mängu lõpeta- misega ei nõustunud. Lapsed palusid iga päev, et mängiksime jutustamismängu.

Niisiis, mu katse uue didaktilise mänguga oli karile jook- nud. Mõtlesin ja murdsin pead, kuid olukorda parandada ma siiski ei osanud. Analüüsisides mängu ebaõnnestumise põhjust, leidsin, et premeerimisse kui kasvatusvahendisse tuleb suhtu- da suurima ettevaatusega, olgugi et lastekodu kasvatusingi- mustes seda täiesti vältida poleks ka õige.

Ühel päeval tuli mulle appi juhus.

Oli õhtupoolik. Lapsed mängisid tagapargis külli. Järsku katkestas Sass mängu ja tuli minu juurde.

«Kasvataja, kas kull tunneb kõiki linde, keda ta sööb»

«Kindlasti teab ta, milliseid linde ta püüda tahab, võib-olla sedagi, millise linnu liha on maitsev, kuid päris kindlasti ei tunne ta lindude nimesid,» vastasin.

«Aga miks ta ei küsi siis nendelt? Kull on ju ka lind ja oskab lindude keelt.»

«Arvatavasti on igal linnul oma keel. Nii laulab pääsuke teistmoodi kui varblane või lõoke.»

«Missugune kull välja näeb?»

«Kulle on mitut värvi. Ühed on hallid, teised pruunid. Kana-kullid ja raudkullid, kes linde püüavad, on hallid, kollaste silmade, kõverate küunte ja kõvera nokaga. Oma kõvera nokaga rebib kull linnu tükkideks ja sööb ära.»

«Aga kas kull lapsi sööb?»

«Ei, lapsi ei söö, ta sööb ainult linde ja pisikesi loomi, nagu hiiri, jäneseпоegi jne.»

«Aga ükskord luuras kull meie tagapargis kuuse otsas. Keda ta luuras? Kas ta siis lapsi ei luuranudki?» usutles Sass.

«Ei, lapsi ta ei luuranud. Kui ta kuuse otsas istus, siis oli ta arvatavasti kanakull, sest kanakullid luuravad oma saaki puu otsas istudes. Ta luuras siis kindlasti kana, kuid võib ka olla, et mõnda teist lindu.»

«Ja ise ta ei teagi, kelle ta ära sööb! Kui oskaksin lindude keelt, siis küsiksin, miks ta lindude nimesid selgeks ei õpi.»

Rohkem Sass ei küsinud ja sellega me jutt lõppeski. Sass piilus tagapargis kasvavate kuuskede poole, leidis siis maast kõvera otsaga kepikese, vaatles seda tükk aega ja hakkas sellega vastu puutüve taguma, ise lauldes: «Kull, kull, kõvernokk, kull, kull, kõvernokk! Keda sa seal luurad, kullike, kõvernokake? Noh, räägi aga ruttu!»

Mulle tegi nalja Sassi suur huvi kullide vastu ja ma hakkasin mingil pähe tulnud viisil endamisi laulma:

«Kullike, kullike, kõvernokk-lind,
keda sa luurad, jah, keda sa luurad?»

Kujundasin ümber viisi, kuni see hakkas sõnadega sobima, hiilisin siis puu varjus Sassi selja taha ja laulsin talle. Sass oli algul pisut kohkunud ja pööras end väkkiirelt ümber, et näha, kes laulab. Märganud mind, oli ta rõõmsalt üllatunud ja hakkas mind ümber puu taga ajama. Varsti sai ta mu kätte ja lausus õnnelikul ilmel:

«Teie oskate kulli laulu! Kes õpetas?»

«Keegi ei õpetanud, ise õppisin,» vastasin.

«See on väga ilus laul. Palun laulge veel!» anus Sass. Laulsiingi. Siis pöördusin Sassi poole ja ütlesin:

«Mängime, et sa oled kullike. Ütle mulle nüüd, keda sa luurad!» Sass mõtles viivu, vaatas puu otsa, viitas siis oksal istuvale tihasele ja ütles: «Seda lindu!»

«Seda lindu; mis nimi on tal,
ütlem nüüd sina, jah, ütlem nüüd sina.»

laulsin ma samal viisil edasi, pöördudes küsimusega vahepeal meie juurde jõudnud Kalina poole.

«See on tihane,» ütles Kalina.

Märganud, et meie tegeleme millegi ebatavalisega, katkes-
tasid teisedki lapsed kullimängu ja jooksid meie juurde.

«Mis laul see on?» küsisid nad.

«Kes selle õpetas? See on ilus laul, palun laulge veel!»
hüüti läbisegi. «Tahaksime seda veel kuulda!»

Pidin laulu algusest peale kordama. Kogu rühm kuulas
tähelepanelikult.

«Kuidas see laul edasi läheb?» küsis Sveta. «See on hoopis
mäng!» parandas Sass tähtsalt.

«Kas see on teistmoodi kullimäng?» üllatusid lapsed. «Taha-
me seda mängida. Hakkame seda mängima!»

Mul oli tarvis veidi mõtteid koguda, sellepärast ütlesin:
«Olete endisest kullimängust väsinud. Peate veidi puhkama,
sest uues mängus tuleb palju mõelda. Palun heitke murule
pikali, sulgege silmad ja lamage hästi-hästi vaikselt, sest siis
kaob väsimus kiiremini.»

«Kas siis hakkame mängima?» küsisid lapsed.

«Eks me vaata. Võib-olla hakkame,» vastasin põiklevalt,
kuna mul polnud uue mängu jaoks veel mingisugust kava.

Kogu rühm heitis murule ja sulges silmad.

Istusin laste juurde, toetusin vastu suurt puud ja püüdsin
kiiresti mõtteid koondada. Koostada mõnerealisest laulukesest,
mille olin loonud, et Sassi üllatada, uus mäng — ega see just
halb mõte olnud, kuigi ma ise esialgu sellele mõttele poleks
tulnudki. Kuna mängu idee oli laste, täpsemalt öeldes Sassi
oma, otsustasin kasutada ka selle koostamisel laste abi. Koos-
tanud mängu jaoks väikese kava, pöördusin uuesti laste poole
ja lubasin neil tõusta.

Jutustasin neile loo väikesest poisist Sassist, kes läks metsa
jalutama ja nägi kuuse otsas istumas suurt lindu. Linnu suled
olid hallid, silmad kollased ja tigidad, nökk kõver. Sass pol-
nud niisugust lindu kunagi varem näinud. Ta oli aga tark ja
teadmishimuline poiss ja tahtis iga asja kohta, mida nägi,
väga palju teada saada. Sellepärast ta hüüdis: «Hei, sina seal!
Kes sa niisugune õieti oled?» Suur lind keeras tähtsalt pead,
soputas suled hästi kohevile, et paista veel suuremana ja
uhkamana, ja teatas siis tähtsalt: «Olen kull, kõikide lindude
kuningas!»

«Oo!» hüüdis Sass. «Siis oled sa küll tähtis ja tark lind.
Tahaksin olla su sõber, et õpetaksid mulle selgeks kõikide lin-
dude nimed, kes elavad sinu kuningriigis.»

«Päh! Nimed! Milleks on mulle lindude nimesid vaja? Ega
nimedest köht täis saa. Linnud on minule toiduks.»

«Toiduks!» imestas Sass. «Tahad sa sellega ütelda, et sa sööd ära kõik ilusad linnud, kes elavad metsas? Siis pole sa ju kellegi kuningas, oled röövel! Kuidas sa saaksidki olla kuningas, kui sa ei tunnegi kõiki linde, kes metsas elavad. Inimesed armastavad ja hoiavad linde ja tunnevad ka nende nimesid. Inimesed ehitavad lindudele majakesi pesade ja toidu jaoks. Inimene on lindude ja kogu looduse kuningas.»

«Ei usu! Ei usu!» karjus kull tigidalt.

«Mida sa ei usu?» päris Sass.

«Et tunnevad, et oskavad! Tulen küsin! Tulen küsin!»

«Tule ja küsi! Küll näed, et kõik lapsedki tunnevad linde ja oskavad nende eest hoolitseda. Kuid sinu, vana koletise ja röövli, laseme maha.»

«Sis põgenen! Siis põgenen!» karjus kull, sirutas välja oma suured tiivad ja lendaski minema, tagasi metsa.

Teda saatis pisikeste lindude parv valju kisaga. «Minema, röövel, minema!» karjusid nad lindude keeles.

Sellest ajast alates ei julgegi kullid enam inimeste lähedale peatuma jääda ja põgenevad alati, kui mõnd inimest lähenevas näevad. Kuid kullide tige süda ei lepi sellega, et inimesed nad lindude kuninga troonilt ära ajasid. Sageli kaigub metsas kummaline hääliitsus klii-klii-klii.

Need on kullid, kes, julgemata inimeste lähedusse tulla, esitavad neile metsasügavusest küsimusi lindude kohta, et näha, kas inimesed tõesti on nii targad, et sobivad looduse kuningaks.

Klii-klii-klii kõlab ka siis, kui kullid üksteist kutsuvad.

Nii räägib üks lühike ja päris uus muinasjutt,» lõpetasin jutu ja küsisin: «Mis teie, lapsed, arvate, milliseid küsimusi lindude kohta võiksid kullid inimesele esitada?»

«Nad võivad küsida lindude nimesid,» arvas Kalina.

«Nad võivad ka küsida, mida linnud söövad ja kust nad toitu leiavad,» lisas juurde Sveta.

«Õigus! Need küsimused toomegi uude mängu. Uhe lapse valime mängus kulliks. Kull esitab lastele mitmesuguseid küsimusi lindude kohta. Lõpuks võiksime veel väikesel linnul lasta kulli õrritada ja kullil väikest lindu püüda. Kinnipüütud lind muutub uueks kulliks ja mäng algab uuesti.»

Nii me siis alustasimegi mängu. Sassi valisime esimeseks kulliks.

«Kullike, kullike, kõvernokk-lind,

keda sa luurad, jah, keda sa luurad?»
laulsid lapsed.

Sass viitas aiateibas keksivale varblasele ja pöördus siis lauluga Kalina poole:

«Seda lindu, mis nimi on tal,
ütle nüüd sina, jah, ütle nüüd sina!»

«See on koduvarblane,» vastas Kalina.

«Mille järgi sa ära tunnend, et see on varblane?» küsis Sass.

«Tal on hall kõht, peal ja seljal on tal musta- ja pruunikirjud suled.»

Suurema vahelduse ja elavuse saavutamiseks lasksin Sassil ja Kalinal kohad vahetada. Kalina, uus kullike, pöördus küsitlemisega kaaslaste poole:

«Mida ta sööb, kust toitu ta leiab?

Jutusta sellest, jah, jutusta sellest!»

Vastata tuli seekord Svetal: «Kevadel söövad varblased põrnikaid ja putukaid, suvel marju, sügisel põllult teri. Nad otsivad toitu ka prügihunnikutest.»

Vastanud kulli küsimusele, hakkas Sveta kulli õrritama.

«Varblane olen ja kull oled sa,
kullike aga mind kätte ei saa!»

Algas varblase püüdmine kulli poolt, kusjuures varblane, kasutades ära iga kulli peatust luuramiseks, laulis uuesti õrritavalt:

«Varblane olen ja kull oled sa,
kullike aga mind kätte ei saa!»

Tabatud varblane muutus kulliks ja mäng algas uuesti.

Uus mäng meeldis lastele väga.

Kui lastelt küsisin, miks neile see mäng meeldib, vastasid nad, et sel on lõbus viis ja et tore on tignedale kullile näidata, et kõik lapsed tunnevad linde. Kõige toredam on aga see, kuidas varblane kulli õrritab.

Uus mäng täitis täiel määral oma eesmärgi niihästi tahtluse tähelepanu kui ka siduva kõne arendamise alal.

Rahuldustundega märkas, et laulu aktiveeriva toime tõttu lastesse ei vähenenud ka mängu kõitvus, kuigi endiselt tuli oodata järjekorda mängus esinemiseks.

Tuli suvi, meid kutsusid aasad ja marjametsad. Need olid matkad tulvil põnevust, ootusärevust ja rohkeid leide. Siin leiti noorte mändide keskel metskuklaste okkakuhik, teisel oli aga sipelgate linnus vana pehkinud ja pudenenud kännu sisse rajatud. Ei jõutud veel õieti süvenedagi eri liiki sipelgate elamute vaatlusse, kui kõlas järsku ärev hüüd: «Oi, maasikad, maasikad!»

See oli võlusõna, mis tõi kokku terve rühma. Just maasikate

korjamiseks olidki kõik lapsed kaasa võtnud pisikesed ämbrid. Sellepärast ruttasid kõik õhinal neid täitma. Kohale jõudnud, selgus, et siin polnudki midagi korjata. Ainult imetleda võis neid — kaht suurt punast rohust välja piiluvat maasikat. Kuid ega lastel olnudki aega teadlikuks saada oma pettumuse suurusest, sest juba järgmisel momendil köitis kõikide tähelepanu otse meie peade kohal kõlav herilaseviu häälitus. Lapsed vaatasid üles ja nägid suurt pruuni kulli liuglennul tiirlemas männilatvade kohal.

Tükk aega vaadeldi hämmastusest tummadena suurt lindu. Alles järgmine häälitus raputas kõik üles tardumusest.

«Kes see on?» jõudis viimaks küsimuseni Rein.

Jutustasin lastele, et see on herilaseviu, kes toitu luurates niiviisi tiirleb ja häälitseb. Herilaseviu toiduks on peamiselt herilased ja teised herilaste taolised läbipaistvate tiibadega putukad. Ta otsib üles isegi herilaste pesad, kraabib jalgadega välja nende vastsed ja sööb ära. Peale selle sööb ta veel suuri usse, konni, vahel ka hiiri.

«See on siis hea kull, teda ei tohigi maha lasta,» otsustati.

Veel kaua räägiti heast suurest kullist. Mulle näis juba, et ei tulegi lõppu küsimustele, kui järsku kõlas tuttav ja lõbus viis pisikeste nõmmemändide varjust:

«Kullike, kullike, kõvernokk-lind,
keda sa luurad, jah, keda sa luurad?»

Selgus, et see oli Galja, kes oli peitnud end mändide keskele, et teisi üllatada.

Kogu rühm hakkas kaasa laulma ja lõbusas tujus jätkasime teed marjametsa.

Kui laul oli lõppenud, tuli minu juurde Evi: «Kasvataja, miks me ei mängi kunagi niisugust mängu, et lapsed lähevad metsa marjule?»

«Aga niisugust mängu ju polegi,» ütlesin.

«Noh, kui pole, siis teeme ise!» arvasid lapsed.

Sain aru, et jalutuskäikudel pole üllatuste eest kaitstud isegi mina. Nägin, et Evi vaatab küsivalt mulle otsa ja ootab vastust.

Mida vastata?

«Kas sa mõtled niisugust mängu, mille abil saab marju tundma õppida?» küsisin vastuse asemel.

«Et marju saaks tundma õppida ja et oleks lõbus, ja et seda saaks marjule minnes laulda.»

«Sa tahad siis laulumängu?» küsisin.

«Jah, need on huvitavad!» väitis Evi.

Mängu eesmärgid olid mulle nüüd teada. Oli vaja mängu sisu.

«Iga mäng peab millestki jutustama. Mis sa arvad, millest meie mäng peaks jutustama? Ja ennekõike — millest alata?»

Evi kõrvale oli märkamatu ilmunud ka Alli, kes jälgis nüüd tähelepanelikult meie vestlust.

«Las alatagi nii, et lapsed lähevad metsa marjule,» arvas Evi vähese mõtlemise järele.

«Metsas nad leiavad suuri punaseid marju ja siis üks laps küsib teiselt, mis mari see on, ja teine vastab, et see on maasikas,» lisandas omalt poolt Alli.

«Vaat, kus mul mängumeistrid,» mõtlesin endamisi ja naeratasin. «Näib, nagu oleks teil sel alal juba kogemusi.»

«Kasvataja, miks te naerate?» küsis Evi, kes oma ettepanekule vastust oodates jälgis tähelepanelikult mu ilmet.

«Mul on hea meel, et ise oskate juba mängu teha,» vastasin, tunnustavalt laste päid paitades.

Nüüd seisis aga ees ülesande raskeim osa: paigutada laste mõtted värssidesse ja leida neile viis.

Vahepeal olimegi juba jõudnud marjametsa. See oli avar raiesmik, mida ulatuslikkude saarekestena katsid vaarika-põõsad.

Põõsastest vabadel kohtadel kasvasid maasikad, varred longus suurte punaste marjade raskusest.

Laste silmad muutusid üllatusest ümaraks. Näis, nagu oleks peatunud hetkeks nende hingaminegi, et taas vabaneda raske õnneliku ohkega. Kiiresti-kiiresti asuti nüüd täitma kaasavõetud nõusid, maldamata suhu pista ainsatki marja.

Läksin lastest pisut eemale ja istusin kannule künka nõlval. Mu mõtted töötasid pingsalt uue mängu kallal. Koostanud mängu jaoks sõnad, hakkasin otsima sellele viisi, mis oleks kerge ja lõbus, sama kerge ja lõbus, nagu marjule ruttavate mudilaste sammgi. Lõpuks jäin peatuma ühel viisil ja kuna ma parajasti ei osanud välja mõelda midagi sobivamat, valisingi selle.

Niisiis, uus didaktiline mäng pealkirjaga «Marjule» oli valmis.

«Kasvataja, kasvataja! Need marjad ei mahugi kõik meie ämbritesse ära!» kõlas järsku Elve hüüd.

Jooksin nõlvakust alla laste juurde ja, teeseldes kohkumist, hüüdsin: «Ega te, kullakesed-kallikesed, ometi mõtle marja-

metsa ühe päevaga tühjaks korjata? Kuhu me siis järgmisel korral marjule läheme? Peale meie on ju veel muidki lapsi marjatahtjaid ja linde-toiduvajajaid.»

Lapsed hakkasid naerma.

«Teate lapsed, mida me nüüd teeme? Nüüd paneme marja-ämbrid kändudele ja hakkame marju sööma.»

Lapsed tegid, nagu kästi. Kutsusin Evi ja Alli ning viisin nad märkamatuult teistest eemale. Teatasin neile, et uus mäng on valmis ja laulsin selle neile ette. Nende ilmes peegeldus rõõmu ja üllatust.

«See on meie tehtud mäng,» hüüdsid nad õnnelikena.

«Teie olete nii hea, kasvataja!» hüüdis Alli, jooksis minu juurde ja kallistas mind tugevasti.

Laulsime uue laulu kaks korda läbi, siis läksime teiste juurde tagasi. Seal nägime, et marjaisu oli juba rahuldatud.

Teatasin lastele, et mul on suur saladus, mida ei tohi kuulda mitte keegi peale Reinu. Ja et saladuse edasiandmine oleks ausalt läbi viidud, valisin kinnisilmi ühe lastest, kes pidi esinema vahekohtunikuna.

Selleks osutus Jüri. Sidusin Jüri silmad rätikuga kinni ja lasksin tal siis Reinu talutada kohta, kus tal Jüri kui vahekohtuniku arvates oleks sobiv saladust kuulata. Üks lastest talutas Jüri tagasi minu juurde. Nüüd pidi Jüri end kolm korda ringi keerutama ja otsima siis ka minule sobiva koha. Kogu rühma rõkkava naeru saatel viis Jüri mind hoopis teise suunda, Reinust umbes 4 m kaugusele. Jüri isegi sai naerda oma paigutuskuse üle, kui rätiku ta silmadelt kõrvaldasin.

Nüüd järgnes loo põnevam osa — saladuse teatamine.

Viipasid Evi ja Alli enda kõrvale, käskisin Reinul kõrva minu poole pöörata ja hästi teraselt kuulata. Rein seadis end kuulamiseks valmis, niihästi kõrv kui ka kogu pea viimase võimaluseni minu poole kallutatud.

Algasin saladuse edasiütlemist algul hääletult, ainult suuliigutustega, ise aeg-ajalt Evile ja Allile osutades.

«Kuuled sa, Rein?» küsisin valjusti.

«Ei kuulnud.»

Kordasin oma juttu, üha valjemini ja valjemini, ise aeg-ajalt küsides: «Kas sa nüüd kuuled?»

«Ei kuulnud! Palun kõvemini!» Kogu rühm naeris, nii et mets rõkkas ja ma pidin lapsi aeg-ajalt keelama, et taas jätkata juttu Reinuga.

Lõpuks Rein kuulis, kuulsid muidugi ka kõik teised. Tegin, nagu ei märkaks ma seda, ja laulsin vanal rahvalauluviisil:

«Marjateelta mängu leidsin,
marjateelta mängu leidsin
ja kaks mängutegijat!»

Sealjuures viitasin Evile ja Allile, kes säraval ilmel mu kõrval seisid.

«Kas Evi ja Alli tegid mängu?» küsisid üllatunud lapsed.

Teeseldes arusaamatust küsisin: «Aga kust teie seda teate?»

«Kuulsime, kui Reinule rääkisite,» vastasid lapsed.

«Kuulsite! Siis on ju meie saladus kõikidel teada. Kui saladust niikui nii juba teate, siis palun tulge meiega koos mängima uut Evi ja Alli loodud mängu. Jüri! aga palume ruttu-ruttu koguda meile mängu jaoks marju, marjavarsi ja -lehti.»

Jüri ruttas korraldust täitma.

Paigutasin lapsed ringitaoliselt ja tutvustasin neid lühidalt uue mängu tekkelooga, eesmärgiga, sisuga, sõnadega ja viisiga. Kui Jüri tagasi jõudis, algas mäng.

Mänguks vajalikud materjalid asetasin ringi keskele kännule. Evi saatsin samuti ringi keskele.

Ringisolijad liikusid lauldes.

1. Lap - su - ke - sed , til - lu - ke - sed , [»]

lāk - sid metsa marju - le . Marjule , jah marjule .

Esimese salmi vältel valis Evi kännul olevatest marjadest maasika ja seda käes hoides liikus laulu saatel ringi sees teistega kaasa.

Esimese salmi lõppedes matkisid ringisolijad marjakorjamist ja, nähes Evi käes maasikat, laulsid:

2. «Seal nad leidsid suuri marju,
suuri marju punaseid,
punaseid ja magusaid!»

Nüüd jäid ringisolijad seisma. Evi, maasikas käes, jäi seisma Alli ette. Näidates Allile maasikat, laulis Evi:

3. «Arva, arva lapsukene,
kuidas marja nimi on?
Kuidas marja nimi on?»

«Maasikas,» ütles Alli. Kuna Alli õigesti oli arvanud, vahe-
tasid nad Eviga kohad.

Alli suundus ringi keskele ja, kätt maasikavarrega pea kohal
lehvitades, laulis:

«Tunnen, tunnen seda marja,
see on magus maasikas,
maasikas, jah, maasikas.»

Alli jäigi ringi sisse ja mäng algas uuesti.

Mäng meeldis lastele väga, kuna ta oli loodud nende marja-
retke ainetel ja oma rühma kasvandike algatusel.

Tutvustatuna sobival ajal ja sobival kohal oli mängu mõju
kahekordne.

Minu arvates oli see mäng parem «Kullikesest», kuna siin
oli pidevalt võimaldatud tegevust kogu rühmale.

Marjaliikide tundmise süvendamisel, eriti varte ja lehtede
kui vähem huvitavate taimeorganite osas, oleme selle män-
guga saavutanud häid tulemusi.

Mängu sõnad ja viis on kohandatud sellele, et mängu saaks
lülitada kõiki õppimiseks vajalikke marjaliike.

Mustikate kohta võiks näiteks laulda:

«Seal nad leidsid palju marju,
palju marju siniseid,
siniseid ja magusaid . . . jne.»

Mängides õpivad lapsed jälgima marjade mitmesuguseid
omadusi — suurust, värvi, maitset jne.

Kord õhtul istusin laste juures magamistoas. Meil oli kaju-
nenud tavaks lastele lugeda või jutustada, sel ajal kui nad
magamaminekuks voodit korraldavad ja lahti riietuvad.

Juba tükk aega tagasi olime lõpetanud Vitali Bianki «Metsa-
majakeste» lugemise ja loetu lühikese kokkuvõtliku arutelu,
kuid ma istusin ikka veel magamistoa avatud akna all ja vaa-
tasin järvele, kus aerude kergelt kolksudes ja vee sulisedes lii-
kus paat rippuva silla poole. Otse üle järve, toomingavõsas,
laksutasid üksteise võidu ööbikud.

Lapsed lamasid liikumatult ja vaikselt. Nähtavasti kuulasid
nemadki ööbikulaulu. Mõni võib-olla ka magas.

Ku-viit, ku-viit, ku-viit! Huu-huu! kõlas järsku pimedusest.
See oli kodukakk, kes hääletul lennul oli ületanud laste män-
guplatsi ja istus nüüd magamistoa akna all kasvava suure
paju oksal.

Ku-viit, ku-viit, ku-viit! Huu-huu! vastas talle esimeste par-
gipuude juurest teine. Varsti maandus seegi kakk esimese juu-
res pajul. Algas mingi kaklusetatoline rüsin. Seda saatis kum-
maline hääliitsuste rida, mida võimatu on jäljendada. Siis
lendasid mõlemad linnud minema.

Lapsed olid voodis püsti hüpanud, mõned jooksid minu juur-
de, teised pugesis veel sügavamale teki alla, peites sinna ka
pea.

«Kasvataja, mis see oli? Kardame!»

Rahustasin lapsi ja selgitasin, et need olid ainult öökullid,
kes selliselt häälitsevad. Jutustasin lastele, miks öökullid öösel
liiguvad, mida nad söövad ja kuidas toitu hangivad. Lõpuks
suutsin kõiki lapsi veenda, et öökullid on meile täiesti ohutud.
Soovisin lastele head ööd ja väljusin magamistoast.

Vaevalt olin saanud sulgeda magamistoa ukse, kui toas puh-
kes uus hädakisa. Läksin tagasi.

«Kasvataja, me kardame! Keegi uriseb õues. On vist hunt.
Kuulake!»

Kuulasin koos lastega.

Errr-öorr-öorr! kostis otse teispool järve öösorri nurrumine.
Öösorr laulis meie kaldaaladel harva, sellepärast polnudki
lapsed teda varem kuulnud.

Et lapsi rahustada, pidin algama taas uue seletusega. Jutus-
tasin, et häälitseja on öösorr, umbes rästa suurune pruunikas-
hall lind, hästi pikkade tiibade ja sabaga. Ta istub puuoksal
pikuti oksa suunaga, vahel ka maapinnal, ja laseb kuulda oma
nurruvat hääliitsust. Kui ta pimeduses ringi lendab, on tal
nokk avali ja noka ümbruses kasvavad vurrutaolised harjased
võrguna laiali. Nii avatud nokaga ringi lennates jääb talle
suhu hulgaliselt putukaid, sääski, ööliblikaid ja teisi öösel len-
davaid põrnikaid. Öösorr on hea ja kasulik lind, sest ta hävi-
tab hulga kahjulikke putukaid. Nii on ta inimeste sõber ja teda
pole kunagi tarvis karta.

Lapsed olid nüüd täiel määral rahunenud. Huviga kuulasid
nad öösorri omapärast võrisevat laulu. Palusin kõiki lapsi rah-
ulikult voodisse minna, silmad sulgeda ja kuulata, kuidas
öösorr laulab neile unelaulu, vaikselt ja nurruvalt nagu väsi-
nud unine kiisu.

Soovisin lastele veelkordselt head ööd ja tahtsin lahkuda.
kui mind peatas Evi hüüd:

«Kasvataja, kuhu te lähete?»

«Lähen koju.»

«Kas üksinda? Läbi metsa? Aga pime on ju, kas te ei kardagi? Mina küll ei julgeks pimedas üksinda metsa minna.»

«Teie pisikesed rumalad loodusesõbrad!» hüüdsin ma naeratades. «Annan teile ülesande homme õhtuks järele mõelda, kas metsas, üldse looduses, on kunagi võimalik üksinda olla. Head ööd!»

Kas looduses saab kunagi keegi üksi olla — see küsimus oli järgmise päeva jooksul muutunud põnevaks. Selle üle tuli järele mõelda ja sellest jutustada. Põnevusega ootasin minagi õhtust vestlust, et veenduda, millisel määral on lapsed suutelised mõistma loodust.

Möödus sündmusterohke ennelõuna, saabuski viimaks aeg oodatud vestluseks. Nähes laste ärev-rõõmsaid nägusid, mõistsin, et küsimuse üle oli põhjalikult mõeldud ja et esitatavatele küsimustele oli oodata vastuste tulva. Juba nüüd, mil lapsed vaikisid, võis lugeda läbematust nende nägudelt. Et pisutki vähendada üldist pinget, teatasin lastele, et kõigepealt tahaksin mina neile jutustada jutukese.

Jutustasin: «Oli suvi, lapsed mängisid aasal palli. Pall oli ilus, suur ja värviline, otse rõõm oli teda püüda ja temale järele joosta. Lastele meeldis palli otsimine suure rohu seest, sellepärast nad püüsidki palli hästi kaugele visata. Kord kukkus pall lillede sekka, mis kasvasid oja kaldal. Anne jooksis talle sinna järele. Ta tahtis just kummarduda, et palli maast võtta, kui ühelt lillelt tõusis lendu imeilus värviline liblikas. Anne polnud kunagi varem nii ilusat liblikat näinud, sellepärast jättis ta palli sinnapaika ja otsustas liblika kinni püüda, et teda teistelegi näidata. Liblikas lendas aeglaselt ühelt lillelt teisele, aga kui Anne teda haarata püüdis, lendas liblikas jälle edasi. Niiviisi liblikat taga ajades oli Anne endalegi märkamata jõudnud metsa. Liblikas lendas põõsaste vahele ja kadus.

Oh kui väsinud oli Anne! Ta heitis suure männi alla pikali ja sulges silmad. Mõnus oli kuulata, kuidas mets tasa kohises, mesilased sumisesid. Anne uinus magama. Kui ta ärkas, oli täiesti pime. Anne kohkus väga, sest ta ei saanud järsku aru, kus ta viibib. Ta jooksis siia ja sinna, hüüdis ema, aga keegi ei vastanud. Nüüd tuli Annele meelde, kuidas ta metsa oli sattunud. Ta ei teadnud, kuspool asub kodu, ja hakkas nutma: «Uuuu-uu-uu! Ma ei taha olla üksi metsas. Metsas on pime ja kole. Mul on üksi igav ja ma kardan.» Siin katkestasin jutustamise ja pöördusin laste poole: «Nüüd, lapsed, jutustate teie seda juttu edasi. Mõtelge hästi järele. Kas Anne oli

metsas päris üksi? Mida ta seal tegi, mida kuulis ja nägi, ja kuidas pääses ta uuesti koju?»

Lapsed jäid mõttesse.

«Kõik linnud ja loomad metsas magasid, keegi ei kuulnud Anne nuttu,» hakkas jutustama Arvo.

«Ei!» katkestas teda läbematult Rein. «Rebane ju ei maganud, sest tema läks öösel jahile. Rebane kuuliski Anne nuttu ja jooksis vaatama, kes seal nutab. Rebane peitis end põõsasse, piilus ja piilus ja nägi viimaks väikest tüdrukut nutmas. Rebane küsis, miks Anne nutab. Kui Anne kuulis rebase häält, kokkus ta koledasti, sest arvas, et see on hunt. «Kes sa niisugune oled?» küsis Anne. «Vaata mind ja arva ära, kes ma olen,» ütles rebane. «Ma ei näe ju sind pimedas,» ütles Anne. Siis lausus rebane: «Mul on pruunikas-kollane kasukas ja suur kohev saba. Söön linde ja kanu.» — «Sa oled rebane,» ütles Anne. «Olen küll rebane. Sa oled tubli tüdruk, tunned hästi loomi. Tahaksin, et jääksidki meie juurde metsa elama.»

Rein, kes väga armastas jutte koostada, peatus hetkeks, et veidi järele mõelda. Kuid juba haaras Alli katkenud jutulõnga enda kätte ja jutustas, kuidas Anne nuttu kuuldes oli kohale lennanud öökull. Ma ei kuulanud lõpuni, mida Alli öökullist rääkis, sest mu mõtted pöördusid tagasi Reinu sõnade juurde: «Mul on pruunikas-kollane kasukas ja suur kahar saba. Söön linde ja kanu.» Reinu selline kirjeldus- ja küsitlusviis olid pärit didaktilisest mängust «Tunneme, tunneme», mille olin kõrvale heitnud kui ebasobiva, kuna selles polnud pidevat tegevust võimaldatud kogu rühmale.

Kuidas oleks, kui kasutaksin käesolevat, lapsi väga huvitavat ainet uue didaktilise mängu loomiseks? Loomade ja nende eluviiside tundmise süvendamiseks meil ju puuduski sobiv didaktiline mäng. Terve rida huvitavaid mõtteid vilksatas mul peas. Kuid ma ei saanud mitte ühelegi nendest peatuma jääda, mitte ühtegi neist läbi kaaluda, kuna pidin tegelema lastega.

Märgates, et lapsed võtavad endiselt huviga jutu koostamisest osa, tuli mulle päästev mõte. Oodanud ära, millal Alli jutustuse lõpetas, pöördusin laste poole ja ütlesin: «Ma näen, et sellest tuleb huvitav ja ilus jutt, sest kõik jutustavad väga hästi. Tahan teie jutustust vaikselt pealt kuulata, sellepärast mängime nii, et mina olen rasvatihane, kes magab selle suure männi otsas, mille alla jäi magama Anne. Evi hakkab aga kasvatajaks. Tema määrab, kelle kord on jutustada. Kui kõik lapsed on oma jutu ära rääkinud, siis ongi juba hommik ja

rasvatihane ärkab. Rasvatihane jutustab siis omakorda midagi huvitavat ja jutt ongi valmis.»

Lapsed nõustusid meelsasti, sest nad olid meelitatud, et nende juttu tahetakse nii tähelepanelikult ja segamatult kuulata.

Võtsin tooli, istusin akna alla ja sulgesin silmad.

«Lapsed, olge tasa, rasvatihane jäi magama,» kuulsin sositavat kedagi lastest. Kuulsin veel sedagi, kuidas sõna anti Anatolile ja see jutustas pikkade kõrvadega halljänesest, kes põõsaste vahelt piiludes kohutas väikest kartlikku Annet. Siis pöördusid mu mõtted tagasi kavatsetava didaktilise mängu juurde.

Mängu koostamisel otsustasin aluseks võtta käesoleva jutukese, silmas pidades, et kogu rühm oleks pidevalt rakendatud tegevusse ja et uus mäng võimaldaks lastel jutustada kõigist metsaelanikest.

Kujundasid ja kärpisin, parandasid ja paigutasid ümber mõtteid ja sõnu, tegevusi ja viise.

Kui kõlas laste hüüd: «Tihane, tihane, ärka üles, on juba hommik!» oli ka uus mäng valmis.

Tihane ärkaski, raputas endalt une ja lendas laste juurde, vaatles neid üllatunult ja hüüdis: «Tere hommikut! Miks teie, metsaelanikud, siia kokku olete tulnud? Miks te ei maga?»

«Üks laps on metsas ära eksinud, ei oska koju minna. Juhata talle teed!» vastas Rein väga taiplikult.

«Juhatan talle teed küll,» vastas tihane, «aga enne tahan teada, kas ta on ka hea ja tark laps, kas ta kõiki loomi tunneb ja nende eest hoolitseb. Vaatan kohe järele.»

Rääkisid lastele: «Mängime nüüd nii, et te kõik olete metsaelanikud ja moodustate suure ringi. Igaüks mõtleb valmis, milline lind, loom või putukas ta tahab olla. Ringi keskele tuleb Alli. Tema on eksinud laps ja laulab:

«Kõnnin üksi paksus metsas, lapsukene väike.

Igav üksi olla metsas, looja läinud päike!»

Kõik metsaelanikud raputavad päid ja laulavad:

«Pole üks, pole üksi,
me kõik metsas elame.

«Pole üksi, pole üksi,
me kõik metsas elame.»

Sõnade juures «me kõik metsas elame» koputate endale käega rinnale. Nüüd märkab eksinud laps metsaelanikke, astub ühe juurde nendest, osutab sellele ja küsib:

«Kes sa oled, kust sa tuled,
kuidas on su nimi?
Kes sa oled, kust sa tuled,
kuidas on su nimi?»

Metsaelanik, kelle poole laps pöördub küsimusega, kirjeldab selle looma või linnu välimust või eluviisi, keda ta kujutab, või teeb selle häält. Laps peab kirjelduse järgi arvama, kes see lind või loom on. Kui ta ei oska arvata, pöördub ta samasuguse küsimusega järgmise metsaelaniku poole jne. Kui aga laps arvab õigesti, laulab metsaelanik, keda ära tunti:

«Tundsid ära, kes ma olen,
tule meie seltsi!
Tundsid ära, kes ma olen,
tule meie seltsi!»

Laps ja äratuntud metsaelanik võtavad teineteisel käest kinni, lähevad ringi keskele ja keerutavad seal laulu saatel enne ühele poole, pärast teisele poole ringi. Kõik teised metsaelanikud panevad käed puusa, laulavad ja keerutavad ringi keskel olijatega kaasa.

Selle mängu tulemusena on tunduvalt tõusnud laste jutustuste kvaliteet nii sisult kui ka väljendusviisilt. Tõublasti on tõusnud ka esinemisjulge üsikut laulmisel ja jutustamisel. Ira ja Mart, kelle häält varem vaevalt oli kuulda, laulavad ja jutustavad nüüd selge, valju ning enesekindla häälega.

Juba ammu oli kaer pööriseks loonud, oder pead kasvatatud ja viljapõllud omandanud pehme läikivalt siidise ilme. Olime imetlenud esimesi lehetüppedest piiluvaid viljapeahakatusi ja püüdnud määrata nende liigilist kuuluvust. Nüüd, mil viljapead olid juba küpsenud ja kaerapööriseks oli longus temas peituvate terade raskusest, sooritasime taas jalutuskäigu kolhoosipõldudele.

Oli ilus varasügisene päev. Taevas oli pilvitu ja säravsinine. Viljaväljad olid värvunud kollaseks ja puhanguiline tuul pani neid lainjalt voogama. Oli lausa nauding vaadelda, kuidas vaheldusid värvid, kuidas kord süvenesid, kord kadusid varjud lainetaval väljal. Lapsedki olid vaatepildist haaratud. Kõik seisid ja vaatlesid võlutult tuules õõtsuvat vaatepiirini ulatuvat välja.

«Vaadake, vaadake, kes see on!» hüüdis järsku Kolja. Vaatasime kõik osutatud suunas ja nägime kaerapõlluga piirnevalt ristikehinapõllult tulisjalu metsa poole lidumas suurt halli jänest.

Nähtu muutis lapsed algul tummaks, kuid üllatusest veidi toibunud, hakkas kogu rühm kilkama, hüplema ja plaksutama. Jänese kadudes kaugusesse rahunesid lapsed ja pöördusid nüüd loendamatute küsimustega minu poole.

«Miks jänese oli põllul? Mida ta seal tegi? Mida metsjänese sööb?» jne.

Jutustasin lastele, et halljänese peamiseks koduks ongi põld. Ta elab ja toitub põllul, põllul kasvavad suureks ka tema pojad. Halljänese kasutab toiduks mitmesuguse vilja orast, vilja võrsudes selle noori mahlaseid kõrsi ja vilja valmides teri. Peale selle sööb jänese veel meeleldi ristikkeina, timutit ja lutserni. Näitasin lastele mõned käepärast olevat viljakõrt, põllupeenralt noppisin ka mõned ristikkeinad ja timutid. Lapsed vaatasid neid hajameelsetena ja kui hiljem jalutuskäigu jätkudes möödusime ristiku-timutipõllust, leidis ainult üks laps, kes oli varem kuulnud timuti nimetust. Enamik vastuseid olid ekslikud ka viljade suhtes. Laste tähelepanu keskuseks oli nüüd põld ja kõik silmapaarid otsisid ärevalt uusi võimalusi halljäneste leidmiseks. Mu tookordse jalutuskäigu eesmärk — süvendada põllukultuuride tundmist — jäigi saavutamata.

Minu käes kaasavõetud viljakõrsi märgates küsisid lapsed, mida nendega teen. «Nendest teeme mängu põllul kasvavate taimede tundmaõppimiseks,» vastasin.

«Palun tehke ka halljänese mäng,» palus Viia.

«Ja põllust ka,» täiendas Kalle.

«Kuidas seda tuleks teha?» küsisin.

«Noh nii, et tuul puhub ja põld lainetab, ja et jänku jookseb põllult ja jänkul on pikad kõrvad,» tegi ettepaneku Viia.

«Kuidas lainetab põld?» küsisin.

Laste käed matkisid põllu õõtsumist tuules.

«Kuidas aga puhub tuul?» küsisin.

Kõik hakkasid ägedalt puhuma.

«Niisugust puhumist ei saa laulumängus kasutada. Katsuge käte liigutustega edasi anda tuule puhumist.»

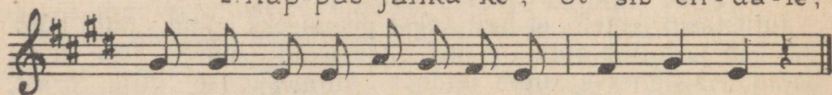
Uheskoos töötasime välja liigutused puhangulise tuule matkimiseks. Mängu otsustasime alata sündmusega viljapõllu ääres, kus lapsi üllatas halljänese.

Lapsed seisavad ringis ja matkivad vastavalt sõnadele puhangulist tuult, viljapõllu õõtsumist või jänku hüppamist. Teise salmi ajal aga hüppab jänese ringi keskele ja valib laste poolt laulus nimetatud viljakõrre või põldheina, tõstab selle üles ja näitab teistele.

1. Pu - hu tuu-le - ke , õõt - su põl - lu - ke !

2. Hüp - pab jänku - ke , ot - sib en - da - le ,

Põl - lul hüppab väike vä - le jän - ku - ke .

mahlast, maitsvat ristik - heina kõr - re - kest .

Kui jänku on valinud õigesti, laulavad lapsed laulu la-silbil ühe salmi ulatuses läbi, esimese rea ajal puhangulist tuult matkides, teise rea ajal käsi puusas hoides ja keha kahele poole kallutades, kolmanda rea ajal viljapõllu õõsumist matkides.

Kui jänku arvab valesti, valides näiteks ristikheina asemel rukkikõrre, laulavad ringisolijad jänkukest naljatlevalt sõrme-ga ähvardades:

«Eksid, jänkuke,
ristikhein ei ole see,
ristikheina asemel sõid rukkikõrt.»

Sellejärel kantakse vastavate liigutuste saatel ette ka laulu pingemomenti sisaldav viimane salm:

«Väike jänkuke,
põllul rebane
peidab end ja kinni püüda tahab sind.»

Pinge moment osutub seda mõjuvamaks, et mängujuht mää-rab rebase jänese teadmata, andes kellelegi lastest salaja sil-madega märku.

Lapsed olid mängust vaimustatud, sest mäng algas nende lemmikelamusega. Järgmine salm aga jutustab sellest, mida jänes põllul teeb ja millist toitu endale otsib. Igaüks tahtis esineda targa jänkuna, kes oskab endale toitu valida, selle-pärast ei tundnud põllukultuuride tähelepanelik silmitsemine ja nende põhiliste tunnuste meelespidamine enam igavana ega tüütuna.

Lastele teeb nalja ka rumala jänku noomimine ta eksimuse puhul. Kuid ega eksijale antagi aega norutamiseks, sest paha-meele hävitab silmapilkselt uudis, et põllul peitub rebane ja ei või iial teada, kustpoolt ta sind ründab. Mäng lõpebki lõbusa jahiga.

Enne selle mängu loomist pidin alati kurtma, et lapsed ei tunne põllukultuure ja et neil puudub üldse huvigi nende tundmaõppimiseks. Nüüd pean aga kurtma selle üle, et absoluutselt võimatu on rühmaga kiiresti liikuda mööda teed, kuhu vilja-, heina- või õlgedeveost on pudenenud maha kõrsi. Lapsed ei saa mööduda ühestki kõrrest, ilma et nad püüaks määrata, millisesse liiki see kuulub. Ja nad määravad õigesti.

Suuri vaidlusi tekitas nime leidmine uuele mängule. Kui mäng oli lõplikul kujul valmis, juhtisin laste tähelepanu asjaolule, et igal mängul peab olema ka nimi. Mängu nimi peab aga kooskõlas olema mängu sisuga või eesmärkidega, mida ta taotleb. Meie mängu tegevuspaigaks on põld, seepärast võiksite uuele mängule nimeks panna näiteks «Põllul».

«Panemegi mängu nimeks «Põllul»,» nõustus osa lapsi. Teised aga vaidlesid sellele ägedalt vastu, väites, et kõige tähtsam kuju mängus on ikkagi metsjänés.

«Meie õpime põllul hoopis vilja tundma, mitte metsjäneseid!» hüüdis pahaselt Kalle.

«Aga metsjänés tuleb ja sööb vilja põllult ära. Õppige siis veel!» hüüdis Andres sama ägedalt vastu.

Niihästi Kallel kui ka Andresel oli mõlemal terve hulk pool-dajaid. Kuna mõlemad pooled olid järeleandmatud, ei saanud me mängu nime suhtes muidu kokkuleppele kui hääletuse teel.

Enamuse soovil sai uus mäng endale nimeks «Jänkuke».

Iga uue mänguga kasvab laste huvi omaloodud mängude vastu. Kui valiktegevusel pöördun küsimustega laste poole, mida keegi soovib teha, saan sageli vastuseks: «Soovime teha uut mängu.» Mängu ainetki oskavad nad leida juba kõikjalt.

Heites pilgu juba loodud mängudele ja nende kaudu saavutatud tulemustele, ei suuda ma kujutleda tõhusamat vahendit omandatud teadmiste kinnitamisel ja täpsustamisel kui didaktiline mäng. Et aga didaktilise mängu kaudu äratada lapses huvi käsitletava aine vastu, peab mäng ise olema huvitav.

Mäng peab pakkuma lapsele rõõmsaid üllatusi, rohket ja mitmekesisist liikumist, sisaldama laulu, tantsu, andma võimalusi matkida loodusnähtusi, loomi ja inimesi.

Mänguhoost haaratud laps elab sügavalt sisse oma osasse, unustab oma ümbruse, apaatsuse, mornitsemise ja arguse. Laps pole enam ta ise, vaid kord aasal keerutav tuul, kord jälle põllul hüplev jänés või oksal istuv lind. Ta tunneb ja mõtleb sellena, lahendab temale antud ülesanded selle seisukohalt, keda ta kujutab, ja teeb seda püüdlikult ning täpselt.

Mäng on seda emotsionaalsem, kaasakiskavam, täielikum ja täidab seda paremini didaktilisi eesmäärke, mida põhjalikumad ja eredamad on lapse teadmised või muljed käsitletavast objektist või aimest.

Sellega ongi seletatav asjaolu, et didaktilised mängud, mis olid loodud laste isiklike muljete baasil või koguni nende algatusel ja kaasabil, haarasid lapsi sageli rohkem kui mitmesugused trükis ilmunud mängud, kus eespool öeldut pole silmas peetud.

Last hoogustavad mängus niihästi isiklik loomisrõõm kui ka mälestused teda emotsionaalselt mõjutanud sündmustest, mis said tõukejõuks antud mängu loomisel.

Minu kogemuste põhjal ongi tulemusrikkamaks didaktilise mängu vormiks kollektiivne, küllaldast ja mitmekesisist liikumist ning tegevust võimaldav laulumäng.

Laulu viis ja liikumise rütm aktiveerivad lapsi ja aitavad neil sisse elada osasse, mille määrab mängu sisu. Kollektiivses mängus haarab lapsi vaistuline võistlusind, mis sunnib järgima rühma parimate eeskju liikumisjulguses, vaatlusoskuses, teadmiste hulgas ja jutustuste laduseses ja sisukuses.

Üldine võistlusmeeleolu viib edasi ka rühma parimaid teadmiste täiendamise suunas. Nad ei taha «jalgu jääda» järele-rühkijatele, vaid püüavad iga hinna eest jäädvustada oma eesrindlikku positsiooni rühmas. Selle tulemusena on esialgne huvi mängu puhtvälise tegevuse vastu asendunud huviga oma tegevuste tulemuste vastu ja see paneb lapsed liikuma mööda tahtlikke ja teadlikke pingutusi nõudvaid teid enda iseseisva arendamise suunas.

EHITUSMÄNGUD

Paide Lasteaia juhataja:

Ella Seensalu,

kasvatajad:

*Maret Mätlik, Linda Pulle-
rits, Hildegard Käsper ja
Vilve Tamm*

Sissejuhatus

Kommunistliku kasvatuses eesmärgiks on igakülgsest arenenud inimene.

Eelkoolieas toimub lapse arenemine põhiliselt mänguprotsessis, sellepärast on lasteaedade tähtsamaks ülesandeks luua lastele soodsad tingimused mänguks.

Analüüsid laste mängutingimusi meie lasteaias, leidis kasvatajate kollektiiv, et on vaja paremini korraldada tegevusi ja mängu ehitusmaterjaliga.

Ehitusmaterjal on tänuväärseim mänguvahend lapse igakülgseks arendamiseks. Ta annab kõige mitmelaadsemaid võimalusi mänguks, on alati uudne ja huvitav. Ehitusmaterjal on kergemini puhastatav kui teised mänguasjad, on hügieenilisem, samuti vastupidavam.

Tänapäeva hoogne ehitustegevus ja masinate töö annavad lastele eredaid muljeid, mida nad saavad mängus väljendada kõige paremini ehitusmaterjali abil. Ehitusmängud huvitavad lapsi igal vanuseastmel. Eriti areneb selle juures laste algatusvõime ja mõtlemine. Loovmängu organiseerimisel peaks konstrueerimine ehitusmaterjalist omama tähtsat kohta.

Töö eesmärgid

Konstrueerimisel ehitusmaterjalist seadsime peamiseks eesmärgiks õpetada lapsi ehitusmaterjaliga paremini mängima, seega luua soodsam olukord loovaks mänguks. Lapse igakülg-

seks arendamiseks otsustasime arvestada töös veel järgmisi eesmärke:

1) Õpetada lapsi tähelepanelikult vaatlema ja nähtut meeles pidama.

2) Arendada lastes loovaid võimeid, endaalgatust ja mõtlemist.

3) Laiendada laste silmaringi ehitustegevuse alal ja tutvustada neid mõningate masinatega, kasvatades ühtlasi huvi tehnika vastu.

4) Arendada laste esteetilist meelt, süvendades ühtlasi kujutavaid võimeid.

5) Süvendada armastust kodumaa vastu.

6) Kasvatada kollektiivsustunnet, sõbralikku käitumist.

7) Kasvatada armastust töö vastu.

8) Arendada laste kõnet.

9) Süvendada ja kinnistada arvutamise kavasse kuuluvaid mõisteid.

Ehitusmängudes kasutatavad materjalid

1) Suuremõduline ehitusmaterjal, millega ehitatakse põrandal ja mis koosneb kuupidest, silindreist, püramiididest, mitmesugustest kaartest ja risttahukaist. Viimaseid hakkasid nii lapsed kui ka kasvatajad nimetama telliseiks.

2) Insener Polikarpovi jooniste järgi valmistatud nn. «Polikarpovi konstruktor». Viimane koosneb mitmesuguse kujuga suurtest kehadest, milles on ümarad augud. Komplekti juurde kuuluvate keppide abil saab kehi üksteise külge kinnitada ja nii väga mitmesuguseid esemeid konstrueerida.

3) Väike kastikeses müügilolev ehitusmaterjal, millega mängitakse laua peal ja selletõttu nimetatakse lauapealseks ehitusmaterjaliks.

Töö organiseerimine

Pedagoogilisel nõupidamisel septembrikuu algul otsustati uurimise alla võtta teema «Konstrueerimine ehitusmaterjalist». Sektsiooni juhatajana võtsin selle teema ka metoodilise ringi tööplaani. Tutvusime vastavate artiklitega ajakirjast „Дочкольное воспитание“, mille kohta esitati kokkuvõtlik ülevaade

sektiooni kokkutulekul, kus toimus ka vastav näitus ja näitlik tegevus. Kuna kõik kasvatajad olid huvitatud sellest küsimusest, siis töötas kogu kollektiiv antud teemal ja käesolev töö on kollektiivne. Töötasime välja aastaprogrammi põhiteemad rühmade viisi. Iga rühma kasvataja jälgis ja juhtis konstrueerimist oma rühmas. Tehti ettepanek, et iga kasvataja tutvuks ka teiste rühmade ehitusmängude saavutustega. Kuna meil puudus kohapeal laste ehituste fotograferimiseks võimalus, siis otsustati olulisemad neist joonistada. Töö käigus üleskerkivaid küsimusi arutati pedagoogilistel nõupidamistel. Seal tutvusid ka kasvatajad üksteise saavutustega laste ehitusmängude juhendamisel ja sisustamisel.

Oktoobrikuus tekkiski III ja IV rühmas küsimus, kuidas ehitada majale viilkatust. III rühma kasvataja H. Käsper leidis siin otstarbekohase lahenduse: tuleb kinnitada kaks vineerplaati servadest paelaga kokku. Mitmel korral kõneldi ka sellest, kuidas äratada tütarlaste huvi ehitustegevuse vastu, kuna ilmnes, et tütarlaste enamikul selleks huvi puudus. II rühma kasvataja L. Pullerits tegi ettepaneku lülitada tütarlapsed ehitustegevusse nende armastatuma teema — nukutoa — kaudu ja sellega ühendada lapsed kollektiivseks mänguks. Ta jutustas, kuidas ta oli näidanud tütarlastele nukumööbli ehitamist, kuidas palunud poisse tuua autodega ehitusmaterjali ja abiks olla toaseinte ehitamisel. Hiljem toimus ühiselt loovmäng teemal «Lasteaed», kus ehitati peamiselt aeda, väravat, nukumööblit. Seda võtete kasutati siis ka teistes rühmades. Loovmängust ehitustegevuse alusel kõneles pedagoogilisel nõupidamisel IV rühma kasvataja V. Tamm. Ta jutustas kaupluse, laeva ja linna ehitamisest, millele olid järgnenud vastavad loovmängud kogu rühma osavõtul.

Ühel koosolekul vahetasid kasvatajad muljeid selle üle, milised ehitused huvitavad lapsi kõige enam. Selgus, et üldiselt meeldivad lastele suuremõõtmelised ehitused, näiteks autod ja laevad, kuhu lapsed mahuvad sisse istuma; väravad, kust ise pääseb läbi minema, majad, kuhu võib sisse minna. Eriti köitis lapsi ehituste juures katus. Poisse huvitasid väga transpordiga ühenduses olevad ehitused: teed, sillad, garaažid ja ka masinad. Tütarlapsed aga olid huvitatud peale nende ehituste, mis olid vajalikud nukumänguks (aiad, toad, lasteaed), ka kino ja teatri ehitamisest.

Teisel koosolekul avaldati mõtteid selle üle, kuidas ehituste-

gevus last esteetiliselt arendab. Kasvatajad arvasid, et palju aitab laste ilumeelt arendada ilusate uute ehituste vaatlemine ja kaunivärvilise ehitusmaterjali kasutamine. See ilmneski, kui lastele anti uued ehituskastid. Lapsed hakkasid ise märkama ehitusi kaunistavaid detaile — sambaid, vaase, ornamente, — see kajastus ka ehitusmängudes ja joonisteski. Kui varem ei märgatud raamatutes ja ajakirjades pilte ilusatest ehitustest, siis nüüd vaadeldi neid tähelepanelikult. Kasvatajad leidsid, et ehitusmaterjali osas on peale põhimaterjali (kuubid, risttahukad) vaja suuremal hulgal silindreid, püramiide, kaari ja suuremaid vineeriplaate, mida otsustati juurde muretseda, kuna need annavad võimalusi huvitavamate, mitmekülgsete ehituste loomiseks (näiteks kasutati silindreid mitmete masinate ehitamiseks).

Mõnikord korraldasid kasvatajad omavahel «ehitamise õhtu», kus õpiti ehitama mitmekorruselist maja, teehöövliit, rongi jms.

Põhilised teemad ja nende täiendamine rühmades

Põhilised teemad, mida kasutasime ehitamiseks, olid järgmised: tee, aed, värav, maja, torn, trepp, nukumööbel, sild, paat. Need teemad töötati läbi igas rühmas vastavate erinevuste ja täiendustega. Kui I rühmas ehitati kõige lihtsam tellistest ritta laotud tee, siis II rühmas tehti juba raudteed ja vanemas rühmas ehitati kaldpindadega plaatidest valmistatud tee tõusude ja langustega. 3-a. laps moodustas aia ritta laotud klotsidest, 5—6-a. laste aiad olid mitmet liiki klotsidest kombineeritud ja tornikestega kaunistatud. I rühma lapsed ehtasid esimese värava lihtsalt: asetasiid ühte liiki klotside ritta ühe teistsuguse klotsi, mis kujutas väravat, mida võis avada ja sulgeda. Keskmine rühm valmistas sammastega värava. Vanemas rühmas arenes värav juba kunstipäraseks ehituseks.

Kõige silmapaistvama arengu tegi läbi maja ehitamine. Esimene maja ehitati neljast tellisest: kolm pandi seinaks ja üks katuseks, uks jäi avatuks. Teine maja omas nelja seina ja viilkatust kolmetahulistest prismadest (joonis nr. 1, I r.). II rühm ehtas maja aknaga või garaaži (joonis nr. 2 II r.). III rühm tegi päris ilusa 1—2 korruselise viilkatusega maja trepiga ja isegi rõduga. IV rühma lapsed ehtasid mitmekorruselisi maju, olenevalt materjali valikust ja hulgast, garaaže, tehaseid, ehitusi sammassissekäikudega, väljaehitatud rõdudega ja tornidega (joonis nr. 3).

3-a. laps ladus mõned kuubid üksteise otsa ja torn oligi valmis. 4-a. laps tuli toime platvormtorni ehitamisega. Edasi hakati torni laduma mitut liiki kuupidest, mis kõrgenes koonduksid.

3-a. lapse sild oli väga lihtne — üle jõeks pandud sinise paberi asetati lihtsalt plaat. 6-a. lapsed ehitasid kõrge silla, mille alt said läbi sõita aurikud ja üle mahtusid korraga sõitma mitu autot.

I rühm ehitas ainult paadi piirjooned, suuremad lapsed aga ehitasid korstnaga laeva, nii suure, et võis ka reisijaid peale mahutada. Põhiteemadele lisasime vanemas rühmas variatsioone — maja alusel ehitati tehaseid, linnu, torni alusel majakas ja ausammas.

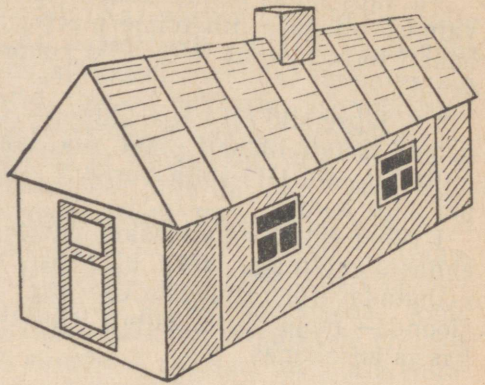
ÜLEVAADE TÖÖ KÄIGUST RÜHMADES.

I rühm (3—4-a. lapsed).

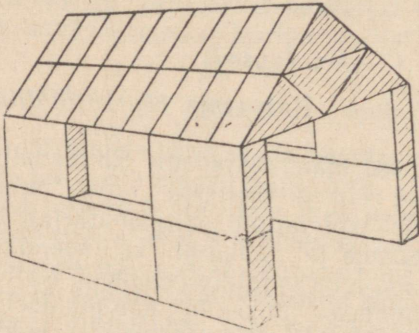
Kasvataja *Maret Mätlik*

Septembrikuul tutvusid lapsed mänguasjadega. Ehitusmaterjal jäi algul tähele panemata, rohkem veetlesid lapsi nukud, autod, loomad. Kuu lõpul hakkasid lapsed ehitusmaterjali autodega ühest kohast teise vedama ja laduma, ka asendasid ehitusklotsid mitmesuguseid mängus vajalikke esemeid. Näiteks kasutati väikesi kuupe kammideks nukkude kammimisel ja seepideks nende pesemisel. Kord mängisid tütarlapsed nukudega ja leidsid, et toidu keetmiseks on vaja küttepuid. Kohe palus Silva Vellot, kes tõi autoga koorma klotse. Maire asus neid saagima, kasutades saeks pikemat klotsi ja kirveks kolmetahulist prisma. Teisel korral, kui mängiti pidu, kasutas Öne klaverina värviliste kuupide kastikest. Ta asetab tühja kasti küljeli toolile ja ladus selle ette sama kasti kuupidest klaviatuuri, mängis sellel sõrmedega ja teised lapsed laulsid. Sellist klaverit kasutati sageli. Vello ehitas pidevalt mootorratast ja autot. Mootorratta ehitamiseks kasutas ta suuri kuupe, ladudes neid kolm tükki ritta, sadulaks pani ühe kuubi teise peale, esiosa kõrgendamiseks samuti ühe kuubi ja selle peale rooliks tellise, maha aga kaks tellist pedaalideks.

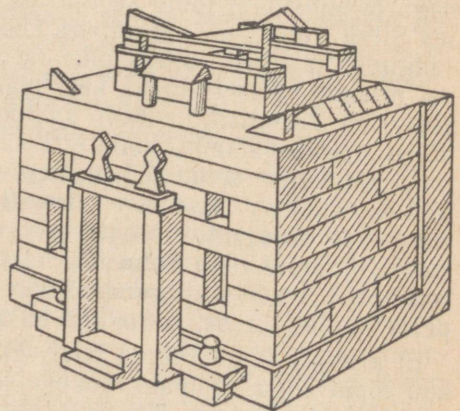
Et äratada kogu rühma huvi ehitusmaterjali vastu, andsin kuu lõpul kogu rühmale lauapealsed ehituskastid. Tegin ettepaneku ehitada torn. Torniga tutvustasin lapsi varem. Vaatle-

Joon. 1

Joon. 2

Joon. 3

sime torni linnas ja ka pildil. Näitasin, kuidas asetada kuubi-kesi üksteise otsa. Siinjuures tutvustasin mõistet «kõrge». Kuna lastele tegi raskusi sõna «torn» hääldamine, õppisime mängu juures ka seda. Torn ehitamisel õpetasin ka värvide tundmist.

Oktoobrikuu algul näitasin, kuidas ehitada teed. Ehitasime tee tellisetaolistest klotsidest. Andsin väikesed autod teel sõitmiseks. Tee ehitamisel tutvustasin mõistet «pikk». Siis ehitasid lapsed pika tee diagonaalis üle toa. Lasksin umbes nädal aega lapsi mängida teemadel «tee» ja «torn», tehes sobival momendil ühele ja teisele ettepaneku nende ehitamiseks. Kiitsin lapsi, kui nad hoolega ehitasid, et nad töötavad hästi; see innustas lapsi.

Jalutuskäigul tutvustasin lapsi aiaga ja väravaga. Ühel päeval kutsusin lapsed enda juurde ja ütlesin: «Täna ehitame nukumaja ümber aia ja teeme ka värava». Ladusin klotsid serviti ritta ja palusin, et lapsed tooksid veel ehitusmaterjali. Väravaks panin kaks pooltelist. Näitasin, kuidas teha väravat, kuidas seda avada ja sulgeda. Andsin aeg-ajalt mõnele lapsele ülesande teha värav lahti ja panna kinni, et kontrollida, kas need mõisted on omandatud. Panin aeda mõned puud ja koera. Mõned lapsed sõitsid autodega, töid nukud koju. Tegin veel 2—3 sellist aeda. Siis mängis kogu rühm esmakordselt sõbralikult koos. See mäng meeldis väga. Aiamäng jätkus järgmistel päevadel juba laste algatusel. Kui lapsed ehitasid, küsisin vahetevahel kõnearendamise otstarbel, mida nad teevad. Siis tegin ettepaneku ehitada aed kanadele, partidele, hobustele, lehmadele, andsin ka vastavad mänguasjad. Aeda õpiti laduma mitmesugusest materjalist. Kui aed laoti lohakalt, nii et jäid vahed, juhtisin sellele tähelepanu, öeldes, et loomad lähevad sealt läbi. Edaspidi püüti teha hoolikalt. Vahepeal vaatasime vastasoleva maja suurt väravat. Pärast seda näitasin kogu rühmale, kuidas sellist väravat ehitada. Kaks tellist pandi püsti ja kolmas risti peale. Lapsed ehitasid sellise värava ka aiale, kuid eriti see töö neid ei köitnud, kuna värav lagunes kergesti. Vahepeal ehitasid Teet ja Vello autodele aia, nimetades seda garaažiks. Sinna ehitati veel bensiinipaak; seda olid mõlemad poisid näinud.

Novembrikuul selgitasin lastele mõistet «maja». Tutvusime ka maja osadega, nagu seinte, katuse, akna, ukse, korstnaga. Me ei teinud seda muidugi korruga. Selline vaatlus oli ühtlasi kasulik kõne arendamiseks ja arvmõistete tutvustamiseks.

Maja ehitamisel oli väga hea kontrollida, kas lapsed olid omandanud mõisted maja osadest. Esiteks ehitasin lihtsa maja jänesele. Asetasin mängujänese lauale ja ütlesin: «Jänesel on külm, ehitame talle maja.» Lapsed rõõmustasid. «Vaadake, lapsed, kuidas maja ehitatakse: selle klotsi panen seinaks. nüüd panen veel kaks seinu ja ühe klotsi katuseks.» Lasksin näidata, kus on seinad ja kus katus. Siis pandi jänesele majja. Andsin lastele natuke puuvilla, et nad võiksid jänesele pehme pesa teha. Andsin ka väikese kausi jänese toidu jaoks. Lastel tekkis nüüd soov ise maja ehitada, andsin neile materjali ja mängulooma. Järgnevatel päevadel tegin ülesandeks ehitada maja hobusele, lehmale, koerale. Lapsed täiendasid ise oma mängu. Sirje soovis lehmale anda heinu (Sirjel on kodus lehm). Andsin heinteks peeneks rebitud paberit. Teedu ja Vello eeskujul hakati autodele garaaže ehitama, need tehti mõnikord suured ja ilma katusega.

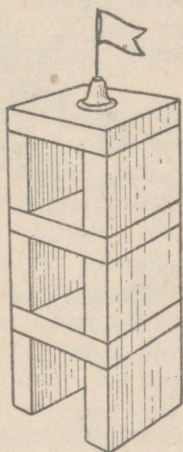
Järgnevalt näitasin, kuidas ehitada päris maja. Selleks joonistasin mõnele tellisele peale akna ja pooltellisele ukse. Neist ladusin seinad, aga katuse ehitasin kolmetahulistest prisma-dest. Peale panin väikese korstna (vaata joonis nr. 1). See teema meeldis rohkem poistele. Tütarlapsed ehitasid aia eeskujul nukutoa: piirasid tellistega 1—2 m² põrandapinda ja mängisid seal nukkudega. Korraldasin nii, et algul 2—3 last ehitasid koos. Hiljem juhtisin enam lapsi koosmängule. Kiitsin, kui sõbralikult mängiti. Nii harjusid lapsed kollektiivselt mängima.

Aias ja jalutuskäikudel tutvustasin lastele treppi. Hiljem ehitasin nukutoa ukse ette tellistest trepi, algul kaheastmelise. Lasksin trepi ehitamiseks tuua mõnel lapsel ühe, teisel kaks klotsi arvu «2» tutvustamiseks. Lapsed käisid trepist üles ja alla. Seejuures tutvustasin mõisteid «üles» ja «alla». Seiline trepp aga varises kergesti koost. Sellepärast telliti trepi ehitamiseks uued suured (36 cm x 22 cm x 11 cm) vineerist klotsid, arvult kuus. Neist klotsidest oli hea ehitada kahe poolega treppi, nii et ühelt poolt mindi üles ja teiselt poolt tuldi alla. Sõna «trepp» kasutasime häälendamisharjutuseks.

Kogu selle kuu jooksul kasutasid lapsed loovaks mänguks pidevalt ehitusmaterjali. Selle rakendamine muutis mängu palju sisukamaks. Hakati kollektiivselt mängima. Tütarlapsed mängisid peamiselt nukutuba, ladudes klotsidest seinad. Poisid ehitasid mootorratast, autot, rongi, teed, garaaži. Kord mängisid lapsed suurema kollektiiviga oktoobripidu ja siis tuli

puudus nukumööblist, sest sooviti nukud kõik ritta istuma panna. Õpetasin klotsidest ehitama toole. Järgnevalt õpetasin ka nukulauda ja voodit klotsidest laduma. Novembrikuul ehitas Teet ekskavaatori, mida lapsed olid näinud ühe ehituse juures. See kujutas endast vaid korrapäratult üksteise otsa laotud klotside hunnikut. Umbes samal ajal ehitasid Teet ja Heino taolise kombaini. Järelepärimisel selgus, et nad kombainist muud ei tea kui nime ja et see on suur masin.

Detsembrikuul meenutasime torni ehitamist. Seekord ehitasime platvormtorni (joonis nr. 4). Sellega ei tulnud kõik lapsed toime. Torni tippu aetasime niidirullist alusega lipukese. Torn ehitati mõnikord väga kõrge (sellega tulid toime muidugi ainult vilunudad ehitajad).

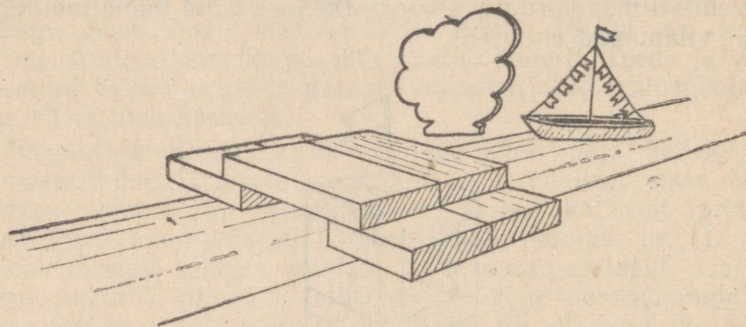
Joon. 4

Kuna jaanuari- ja veebruarikuus tuli palju uusi lapsi juurde, siis kordasime eelmisi teemasid. Suurtest trepiklotsidest hakati ehitama veel autot ja vedurit.

Märtsikuus vaatlesime silda jõel. Pärast vaatlust ehitasime ka ise silla. Jõge kujutas sinine pabeririba. Esimese silla tegin lihtsalt voolimislauast, asetades selle üle jõe. Teise silla tegime trepikujulise (joonis nr. 5). Lasksin silla alt väikesed pardid läbi ujuda ja nukud üle silla käia. Sellise silla ehitamine tundus lastele raskena, seda poleks tulnud 1 rühma kavasse võtta. Ainult enamarenenud lapsed said sellega hakkama.

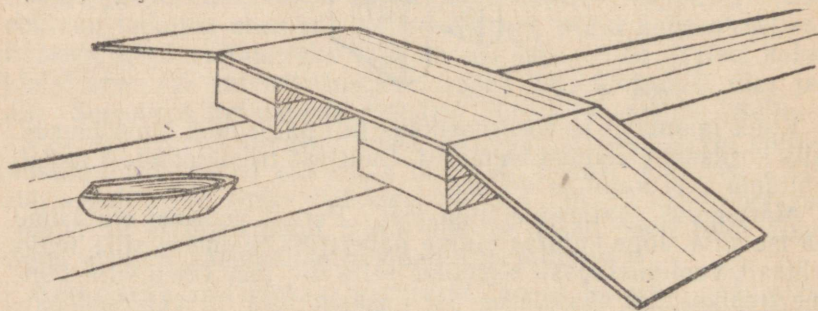
Vahepeal saime uue komplekti ehitusmaterjali. Lapsed olid uutest klotsidest vaimustatud. Hakati uuesti ehitama torne ja

aedu. Näitasin, kuidas ehitada ilusat väravat. Hiljem hakati värvilisi klotse kasutama kaunistuseks, ladudes neid korrapäratult nukutoa seintele või aia peale, ka nukulauale. Lauanõudele asetatult kujutasid need ka torte ja saiu. Siinjuures süvendasin põhivärvide tundmist. Samal kuul ehitasime laeva. Piirasime klotsidega põrandapinna laevakujuliselt, ehitasime korstna ja pingid istumiseks. Istusime laevale ja sõitsime. Kuna lapsed ei olnud tegelikult laeva näinud, siis osutus ka see teema võõraks. Edaspidi seda mängu ei mängitud. Uusi teemasid ma rohkem juurde ei võtnud. Kordasin kõiki teemasid peale silla ja laeva.

Joon. 5

Põhilisteks teemadeks I rühmas jäid tee, aed, värav, maja, nukumööbel, torn ja trepp. Neid olid võimelised ehitama kõik lapsed, välja arvatud uustulnukad.

Joon. 6

Endi algatusel mängiti kõige sagedamini nukutoa, aia, auto-tee, mootorratta ja rongi ehitamist. Ehitusmäng andis palju võimalusi laste kõne arendamiseks (maja osad, mööbliesemete nimetused) ja uute mõistete tutvustamiseks («1», «2», «3»,

«kõrge», «pikk», «üles», «alla»). Loovmäng kujunes palju elavamaks just ehitismängude alusel. Lastel tekkis huvi ehitustegevuse vastu.

II rühm (4-a. lapsed)

Kasvataja *Linda Pullerits*

Ehitismänge praktiseeriti ka II rühmas. Kuna selles rühmas teemad põhiliselt ühtusid I rühma teemadega ja märkimisväärseid erinevusi selle juures laste mängudes ei esinenud, jätan kattuva osa kirjeldamata.

Märkida võiksin ainult seda, et nukumööblist ehitati I rühmas läbi võetud esemetele lisaks veel pliit, riiul ja kapp. Silla ehitamisel aetasid lapsed plaadi klotsidele. Opetasin neid tegema kaldpinda, et autod saaksid sillast üle sõita. (Joonis nr. 6). Püüti teha sillale ka käsipuid, kuid need varisesid mängu ajal kokku. Peedu ettepanekul ehitati Mürdi sild (linna läheduses asuv käsipuudeta sild).

Kui saime juurde suuremaid vineeriplaate, võttis ehitustegevus uue suuna. Hakati erilist huvi tundma katuse vastu. Hakati ehitama suuri maju ja autobusse katustega, kuhu lapsed ka ise sisse mahtusid. Niisuguseid maju ehitati sageli nurka, kapi kõrvale, sest seal oli vaja ehitada ainult üks sein. Katuse plaadid asetati kolmelt küljelt paneeli äärelle ja ühelt poolt seinale või sammastele. Omnibuss ehitati toolidest, paigutades seljatoed sissepoole, mille peale asetati plaadid. Omnibussi sees käidi kükakil, sest ehitus oli madal. Sõideti vahel ka nukudega. Kord ehitas Eda raadio. Ta kasutas raadio ehitamiseks kuupide kasti, asetades selle ühte külge pidi lauale ja seadis kasti ette väikesed silindrid nuppudeks. Saša ehitas kahuri. Ratasteks ja toruks kasutas ta silindreid.

Kevadel ehtasid peaaegu kõik lapsed rühmas. Kõik ei ole muidugi ühel tasemel. Osa lapsi ehitab lihtsamaid asju — nukutuba, nukumööblit, väravaid, torne, kuid osa laste ehitusi on keerulisemad ja omapärasemad. Nende ehitustes on juba sümmeetriat, nad oskavad rakendada ehituste juures tehnilisi põhinõudeid — asetavad suurema ja raskema materjali alla, kergema ja väiksema üles. Konstrueerimine on arendanud laste kollektiivset mängu. Eriti koondasid lapsi järgmised teemad: lasteaed ja nukutuba, omnibuss, sildade ehitamine ja suur maja.

Lapsed õppisid ehitamise juures materjali endi vahel jagama, üksteiselt sobivaid osi paluma.

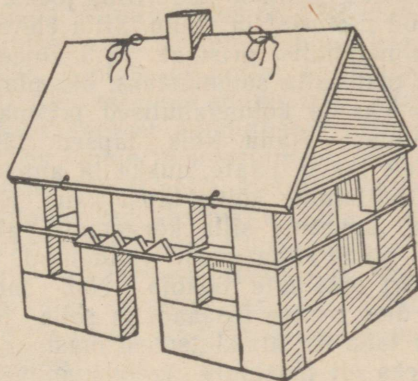
Ehitusmänge hakkasin juhtima oktoobrikuus. Õues konstrueerisid lapsed pinkidest auto ja laeva. Tubase materjaliga hakati algul ehitama teed, sest mängides autodega tekkis selleks vajadus. Tee ehitati ruuttellistest, asetades need kahte ritta. Pärast seda, kui olime vaadanud pilte sadamast, saime kaks mänguaurikut, millega väga sooviti mängida. Andsin lastele ülesande ehitada sadam ja autotee kaupade äraveoks sadamast. Mereks kasutasime sinist paberit. Sadama kaldad sillutasime tellise- ja ruudukujuliste klotsidega. Ehitati üle toa ulatuv autotee. Kaubaks kasutasime väikesi ehitusklotse, mida aurikutel laaditi autodele äraveoks. See mäng köitis kogu kollektiivi ja seda mängiti kauemat aega. Mõnikord ehitati ka ringtee, kus sõideti hobustega ja autodega.

Oktoobrikuus ehitasime ka nukumööblit. Seda tegime kogu rühmaga. Selleks jaotasin toapõranda ruutmeetrisuurusteks nukutubadeks, paigutades igale ruudule 1—2 last. Tellised, ruuttellised ja kuubid asetasin igale lapsele valmis. Ülesandeks oli ehitada voodi, laud, tool. Näidismaterjaliks kasutasin nukumööblit. Vaatlusel nimetasid lapsed voodi, tooli ja laua osasid (kõne arendamiseks). Kõik ehtasid antud teemal. Kui kõik olid lõpetanud nukumööbli ehitamise, andsin mänguks nukud ja nukuriided. Mängiti huviga. Edaspidi ehitati veel riidekapp, diivan ja kirjutuslaud.

Novembrikuu kavas oli maja ehitamine. Valisime vaatluse läbiviimiseks ilusa uue kahekorruselise maja.

Maja ei mõistnud lapsed ehitada. Ehitasime selle ühiselt. Alumise korruse ladusin ise, lapsed abistasid, andes mulle materjali kätte. Siis asetasin vineeriplaadi vahele. Teise korruse ehtasid juba lapsed. Seejuures tuletasin meelde, et aknad asuksid kohastikku. Katuse asetamisega oli meil raskusi, vineeriplaadid libisesid kohalt. Siis kinnitasin kaks plaati ühest küljest kokku. Alumised servad jäid kuidagi pidama telliste servadele. Hiljem lõime laeks asetatud plaadi servadesse väikesed vineeritükikesed, et katus üle ääre ei libiseks (joonis nr. 7). Maja meeldis lastele väga. Seda hakati ehitama iga päev. Igal hommikul läksid Väino, Märt, Heldur ja Enn ikka kõige enne ehituskasti juurde. Kõik õppisid maja ehitama, ka tütarlapsed. Maja ehitamiseks kulus palju klotse, mistõttu lapsed pidid koos ehitama. Algul tekkis pahandusi, mõned lapsed

omavahel ei sobinud. Rääkisin, et maja ehitamine on raske töö, tuleb sõbralikult töötada, sest muidu ei saagi maja valmis. Ühine ülesanne nõudis niipalju tähelepanu, et varsti harjuti koos mängima.

Joon. 7

Maja ehitamise ülesanne kasvatas lapsi, arendas vastupidavust, sõbralikkust. Kaida, kes oli püsimatult, jättis kord maja katuse ehitamata. Püüdsin teda veenda töö lõpuleviimiseks, ütlesin, et vihm sajab muidu majja. Ja Kaida võttiski end kokku. Teinekord, kui oli ehitamata ainult trepp, andsin väikese nuku, kes tahtis majja minna, aga ei saanud. Kaida ehitas siis ka trepi. Korduval maja vaatlusel juhtisin laste tähelepanu sellele, et majal on ka alusmüür. Nüüd tegid lapsed majale alusmüüri. Hiljem vaatlesime rõdudega maju. Näitasin, kuidas kinnitada plaati rõdu põrandaks. Kevadel ehitati juba kolmekorruseline maja. Maja ehitamine oli III rühmas põhiliseks teemaks. Detsembrikuus näitasin, kuidas ehitada maja ümber aeda. Aia ja värava ehitamisel juhtisin tähelepanu sümmeetriale.

Ehitusmängu lõpetamisel nõudsin alati, et materjal paigutatakse vastavatesse kastidesse. Kuna III rühma lapsed on õppinud mänguasju korralikult koristama, siis ei olnud ka klotside koristamisel raskusi.

Jaak, Heldur ja Märt olid kauemat aega vaimustatud traktori ehitamisest. Traktor ehitati päris lihtne, auto-taoline. Pea-tähelepanu oli siin pööratud mängule, sest kõiki köitis traktori osa. Märt teadis, et eesrindlikud traktoristid võivad kinni-

tada traktorile lipu. Andsin paberit ja lipp valmistatigi. Jutustasin siinjuures tublidest traktoristidest.

Silla ehitamisele asusime jaanuarikuus. Silla vaatlusi olime teinud mitmel korral. Silla ehtasime kogu rühmaga. Üle rühmatao põranda asetasin sinise pabeririba jõeks. Iga kahe lapse tarvis oli varutud materjal ja ruum. Silla ehitamiseks kasutati 6 tellist, 4 kolmetahulist prismat ja 3 vineeriplaati. Tellised asetati silla otste alla sammasteks, üks plaat sillaks, kaks plaati kaldpindadeks ja kolmetahulised prismad käsipuudeks. Näitasin ette, kuidas ehitada. Kõik lapsed täitsid ülesande. Siis andsin lastele laevu, paate, nukke ja autosid ning algas loovmäng. Silla ehitamine köitis lapsi kaua. Kevadel ehtasid lapsed iseseisvalt suurema silla kõrgemate alussammastega, pärast seda, kui olime silda uuesti vaadelnud. Vahepeal ehtasid Väino ja Märt masinate töökoja. Nad ladusid suurtest ehitusklotsidest üles tehase fassaadi ja selle juurde korstna. Kohe sissekäigu taha ehitati klotsidest masinad. Kõige huvitavamaks tegevuseks oli masinate kohalemonteerimine. Poisid kasutasid kruvideks puust treitud mängukuuski, millised ongi suurte kruvide taolised.

Peab ütleva, et III rühmas ei olnud erilisi raskusi tütarlastes huvi äratamisega ehitusmängude vastu, võib-olla seepärast, et mõned tüdrukud — Sveta, Eda ja Kaida — ehtasid algusest peale ja kutsusid ka teisi mängust osa võtma. Uue värvilise ehitusmaterjali saamisel võis märgata, et see andis tütarlastele tõuke aktiivsemaks ehitustegevuseks. Muidugi meeldis uus materjal ka poistele, kuid suured ehitusklotsid jäid neile endiselt põhiliseks ehitusmaterjaliks.

Et ehitada torni, selleks vaatlesime pildilt torne, ka Kremli torni. Ehtasime torni suurtest klotsidest püramiiditaoliselt. Seda õppisid tegema kõik lapsed. Jälgisin, et paigutataks suurem materjal alla, väiksem ja kergem peale. Tornikaunistamiseks kasutati palju väikest värvilist materjali. Õppisime jällegi silmas pidama sümmeetriat. Osa laste ehitusi kujutasid Kremli torni. Viisnurga tegime läikpaberist, kinnitasime pulga külge ja asetasime torni tippu. Torni hoidsid lapsed mitu päeva tervena.

Veebruarikuus ehtasime veoauto. Tegime selle lauapealsest värvilisest ehitusmaterjalist. Selle ülesandega tulid kõik toime. Ehitati automootor, juhikabiin ja veokast. Nii tutvusid lapsed ehitamisel konkreetset vastava veoki osadega. Hiljem hakati ehitama suurt autot. Auto ehitati nii suur, et mitu last

võis sees istuda. See valmistati suurtest klotsidest, laega. Autole pandi ette kolmnurkne lipp selle märgiks, et autoga on sõidetud ilma suuremate parandusteta (kapitaalremondita) palju kilomeetreid. Sel puhul vestlesime tublidest autojuhtidest.

Lapsed õppisid ehitamisel tegevusse suhtuma väga tõsiselt ja vastutustundega. Mida raskem oli ülesanne, seda suurem oli rõõm selle täitmisel, seda suurema huviga kasutati oma ehitust loovaks mänguks. Näiteks oli auto ehitamine olemasolevast materjalist küllaltki raske, see nõudis väga ettevaatlikku käsitsemist, kuna juba kergest puudutusest varises ehitus kokku. Ometi viidi ehitus lõpule ja imestamisväärse osavusega pugesid lapsed autosse, et seal sõita. Heinrich ja Jaak ehisid tule-tõrje-auto, kasutades redeliks pikka lauda.

Aprillikuus ehitasime laeva. Kuna päris laeva ei ole lapsed näinud, siis said nad laevast ettekujutuse mängulaevade abil. Laev ehitati nii suur, et selle sees sai istuda. Seda laeva hoidsime alal mitu päeva. Hiljem ehitati suur aurik toolidest ja suurtest klotsidest.

Kevadel saime juurde uut ehitusmaterjali: mõned kaared, sambad, silindrid ja koonused. Kui lapsed vaatasid uksekaari, siis tuli Väino mõttele, et nüüd oleks võimalik ehitada Paide uut sauna, millel on kaartega sissekäik. See mõte haaras kõiki lapsi ja kohe asuti sauna ehitama. Esimesel korral ei õnnestunud ehitus, sest keegi ei teadnud täpselt, kus asub kõrge korsten. Ei aidanud muud, kui läksime vaatama ja nägime, et korsten asus hoopis majast eemal.

Lasksin lapsi ehitada ühel teemal nii kaua, kuni neil huvi jätkus. Märkasin, et ehitusmänguks pidi aegajalt andma uusi ideid, muidu ilmses huvi langus. Kuna III rühmas ei ole eelmistel aastatel toimunud ehitusmängu plaanipärast juhtimist, siis oli muidugi saavutustes puudujääke. Sellele vaatamata näitasid töökogemused, et see ala on lastele väga huvitav ja innustab tulevikus süstemaatiliselt töötama. Loovmäng muutus sisukamaks. Mänguasju jätkus nüüd alati küllaldaselt. Ehitusmängud köitisid eriti rahutuid lapsi. Kõige rahutumatest pois-
test Väinost ja Jaagust said kõige paremad ehitajad ja sellega oli alati neid võimalik köita.

Konstrueerimine ehitusmaterjalist aitas lapsi koondada kollektiivseks mänguks. Enn (üksik laps), kes alles sel aastal lasteaeda tuli, mängis alati omaette, ei soovinud asju jagada teistega. Tedagi hakkas väga huvitama ehitamine. Siin tuli aga teistega koos töötada ja Enn liituski kollektiiviga. Konstru-

eerimine põhjustas vajaduse täpsemaks vaatluseks. Lapsed vaidlesid sageli, kuidas mõnda eset ehitada. Sel juhul tegin ettepaneku uuesti vaadelda. Kõige huvitavam oli laste ehitusmängude puhul nende enda loova mõtte rakendamine. Mulle tundus mõnikord, et nad leidsid lahenduse kergemini kui ma ise. Näiteks oli meil masinate konstrueerimiseks vaja kruvisid. Mina ei mõistnud lastele kohe midagi soovitada, nemad ise aga leidsid treitud kuused. Ehitusmängudes õppisid lapsed kasutama värvikombinatsioone ja sümmeetriat.

Kõne arendamise alal tutvuti ehitusmängudega seoses olevate mõistetega, nagu tooli seljatugi, autokabiin, maja alusmüür, ruumiliste mõistetega ja geomeetriliste kehadega. Ehitusmaterjaliga tegeldes õpiti looma korda suure hulga materjali paigutamiseга eri kastidesse. Ehitusmängude organiseerimine äratas lastes huvi igasuguse tegutsemist võimaldava materjali vastu ning aitas kaasa nende igakülgsele arengule.*

IV rühm (6- ja 7-a. lapsed)

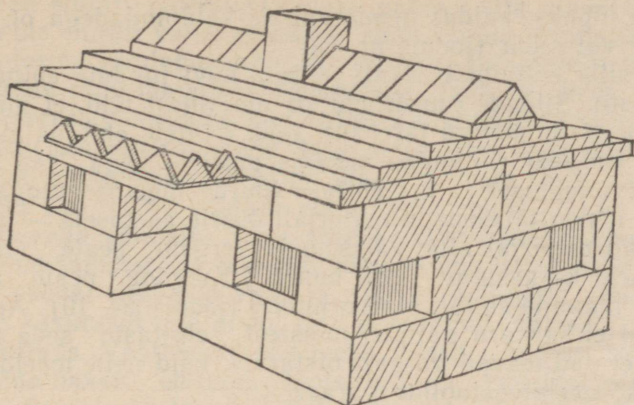
Kasvataja *Vilve Tamm*

Sügisel oli vanema rühma tase ehitusmängudes kaunis madal. Nende ehitused ei erinenud palju nooremate rühmade omadest. Ehitustega, mis vajasisid mõnel määral tehnilisi oskusi, nagu sild ja maja, ei tulnud toime. Et saavutada töös vajalikku tõusu, tuli eelmiste rühmade kava tublisti süvendada. Kasutasin selleks septembrikuud.

Huvi äratamiseks ehitusmängude vastu vaatlesime lastega raamatut «Ehitame». Teistest lasteraamatutest vaatlesime veel Kremli torne, silda, tunnelit, väravat. Kõnelesin, et ka meie võime ehitada hästi, kui õpime. Jalutuskäikudel peatusime uute ehituste juures. Vaatlesime, kuidas ehitatakse ja kui ilusad on need majad. Loovmängu ajal andsin lastele sobival momendil ülesandeid: ehitada teed, raudteed. Andsin ka vastavad mänguasjad. Teisel korral ehitasime aedu ja väravaid. Opetasin, kus see osutus vajalikuks.

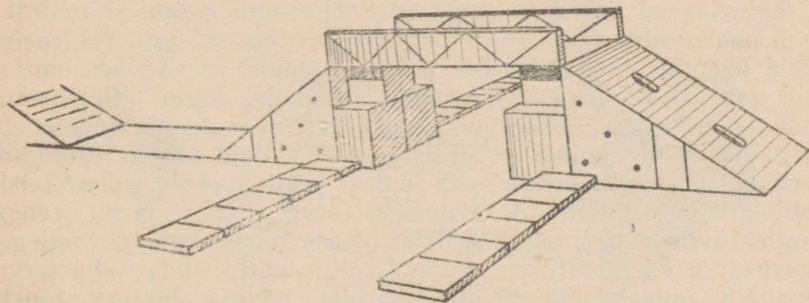
Ehitusmaterjali teadlik mängulülitamine muutis otsekohe laste loovmängu elavamaks. Nii ehitasime septembrikuus veel järgmistel teemadel: torn, nukumööbel, trepp, lihtne sild, majake.

Oktoobrikuu algul ehitasime ühekorruselise maja. Näitasin, kuidas laduda seinu, jättes seinavaused usteks ja akendeks.

Joon. 8

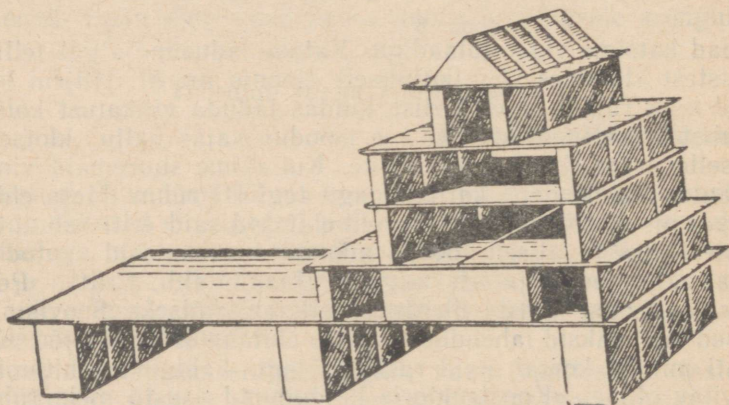
Seinad katsime vineeriplaadiga. Katuse ladusime algul tellistaolistest klotsidest trepikujuliselt (joonis nr. 8). Hiljem leiutasid teise rühma lapsed viisi, kuidas laduda viilkatust kolmetahulistest prismadest. Ent see moodus vajas palju klotse ja oli sellepärast ebaotstarbekohane. Kui saime suuremaid vineeriplaate, tegime neist katuse, nagu tegi III rühm. Maja ehitasid peamiselt poisid. Aktiivsemad ehitajad said eriti rahututest poistest, kes tavaliselt loovas mängus armastasid autodega sõita, palju joosta ja teisi segada (Jaak, Valdi, Priit). Peale silla vaatlemist andsin ülesande selle ehitamiseks. Soovisin, et lapsed ise leiaksid lahenduse, kuidas ehitada silda üle jõe. Katseti mitmel korral, kuid raskusi tegi kaldpinna ehitamine. Huvitav oli, et «Konstruktori» kaldpinnad asusid meie rühma ruumis, kuid lapsed ei tulnud sellele, et neid võiks kasutada.

Joon. 9

Näitasin lõpuks, kuidas nende valmis kaldpindadega on lihtne teha tugevat silda (joonis nr. 9).

Peale silla ehitamist hakati rohkem huvi tundma ehitismängude vastu. Sildade juurde ehitati plaatidest teid, et mängida autodega. Selle mängu järel tuli Jaak mõttele ehitada autodele garaaž. Garaaži ehitamine meeldis poistele väga. Nad hakkasid igal võimalusel ja iga ehituse juurde tegema autogaraaže. Juhtisin nende tähelepanu materjali õigele asetusele — suurem ja raskem materjal alla, väiksem ja kergem peale. Garaaži alusmüürideks kasutati suuri kuupe. Kuupide peale asetati plaat ja plaadile ehitati platvormtorn (joonis nr. 10). Arvasin, et lapsed ei saa aru garaaži mõistest, selgitasin seda uuesti. Selgus, et nad teavad garaaži otstarvet, kuid neile meeldis just selline kõrgeehitusetaoline garaaž.

Joon. 10

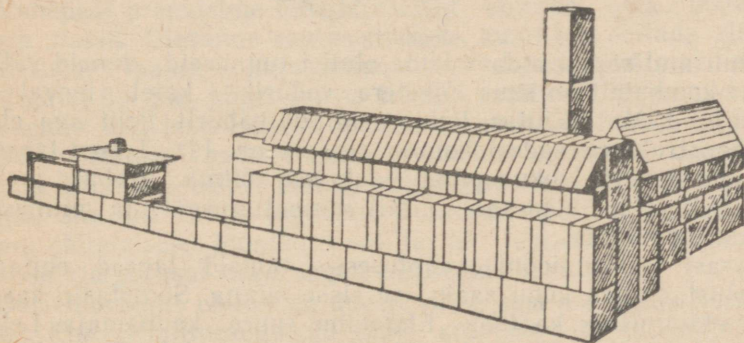
Tütarlapsed hakkasid vähehaaval huvituma poiste ehitustest. Kui uuesti sildu ehitati, lülitasin ka tüdrukud mängu. Määrasin neid üksikult või kahekaupa poiste rühmade juurde, kes ehitasid garaaži, teid või sildu. Ühele tüdrukule tegin ettepaneku hakata materjali laohoidjaks. Korraldasime materjali kohaleveo organiseeritult: laohoidja andis kastist klotsid välja, autojuhid vedasid materjali kohale, osa lastest ehitas ühte, osa teist objekti. Nii oli võimalik rakendada tervet rühma ja nii arenes kollektiivne mäng, kus ühe tööst olenes teiste töö ja sellega kasvas ka vastutustunne. Selline ehitus võttis enda alla terve toa. Ehitamisel tekkis poistel uus idee: hakata ehitama tõusu ja langusega teid, et saaks autodega sõita mäest üles ja alla.

Need teed ehitati vineeriplaatidest, pannes alla madalad toed; üks tee ots ehitati vastu seina, et oleks kindel tugipunkt.

Maja-teema kordamisel ehitasime rõdu. Ülesandeks oli leida viis, kuidas rõdu maja külge kinnitada. Jaak ja Priit pistsid plaadi korruse vahekohta. Kui hakati ehitama rõdu äärt, langes kogu rõdu raskuse tõttu alla. Siin pidin lapsi abistama: aetasin plaadi sügavamale ja panin plaadi servale maja sisemusse raskuseks ühe tellise. Rõdude ehitamine meeldis kõigile lastele, kuna oli vaba võimalus rõdu ääre kaunistamiseks. Järgnevalt vaatlesime sammastele teotuvat rõdu ja ehitasime selle.

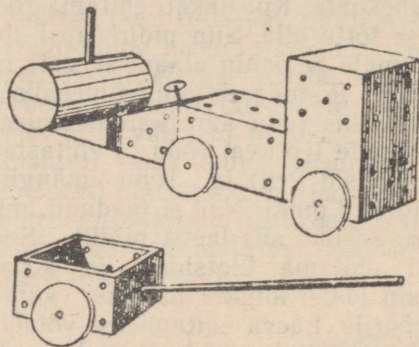
Ühel päeval hakkasid Priit ja Tõnu mängima meremehi. Laevaks kasutasid nad pinki. Nad ei teadnud, millest ja kuidas laeva ehitada. Vaatlesime siis laeva pildilt. Sooviti teha suur laev. Seda hakati ehitama klotsidest ja konstruktorimängu osadest. Soovitasin lastel lõigata paberist värvilisi lippe ja need kinnitada nõõrile. Laeva ehitamisest võtsid osa kõik lapsed. Laeval tuldi ka mõttele püüda jõest kalu. Kepi otsa seoti nõõr. Jõkke panime mõned mängukalad. Liivi pani nõõri otsa plastiliinitüki õngeks ja Priit torkas kala ninapidi plastiliinitüki külge. Nii tõmmati kala välja. Samal korral ehitasime ka paadi. Kõnelesin lastele pioneeride suvelaagrist. Ehitasimegi jõe äärde pioneeride telgi. Selle ehitamiseks kasutasime konstruktori-mängu osi. Postid ühendasime pealt nõõriga. Katteks kasutasime suurt tekki. Telgis mängiti pioneerilaagrit. Andsin lastele pasuna, trummi ja kaelarätid.

Novembrikuu lõpul vaatlesime masinaremondi töökoda (ainuke tehase Paides). Panime tähele tehase tüüpilisi tunnuseid: pikk korsten, suur värav, valvuri majake, pikk rida kõrgeid aknaid. Ehituse rajamisel aitasin kaasa, näitasin, kuidas ehitust paigutada, millisest materjalist ehitada (joonis nr. 11).

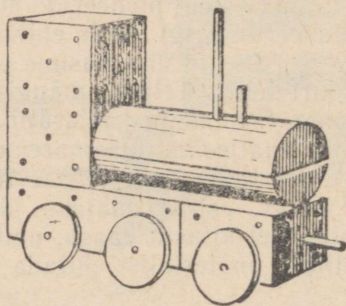
Joon. 11

Peale põllumajandusnäitust, kus lapsed käisid koos vanematega, hakati ehitama masinaid. Kõnelesin lastele, kuidas masinad abistavad inimest. Jaak ja Mati ehtasid kombaini ja järelvankri (joonis nr. 12). Järgmisel päeval ehitati traktor.

Joon. 12

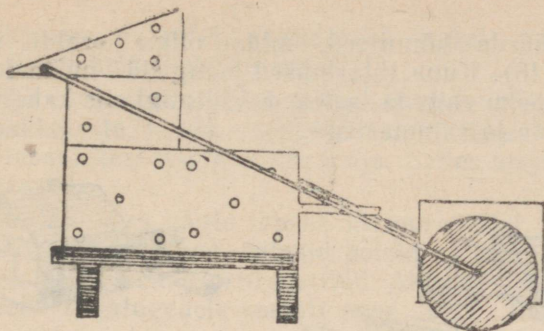
Pärast ekskursiooni raudteejaama valmistasime konstruktsioonimängu osadest veduri (joonis nr. 13). Masinate ehitami-

Joon. 13

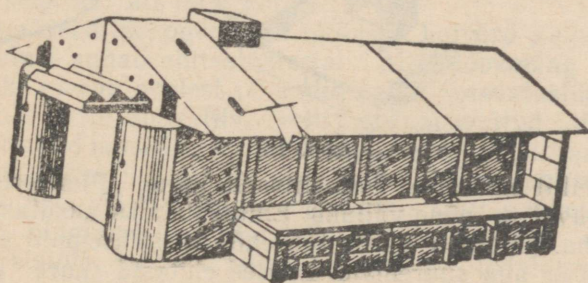
sel tuli mul sageli aidata leida olulisi tunnuseid, et neid välja tuua: kombainil on suur lõiketera, veduril — katel, laeval — kajutid. Mati leiutas, kuidas ehitada kahurit. Priit aga ehitas konstruktori-osadest hobuse (joonis nr. 14). Teised lapsed ehtasid vankri. Nukud pandi vankrisse sõitma. Hobuse jaoks ehitati ka tall. Väravaid ehitati mitmesuguseid ja mitmesugusest materjalist.

Pärast ekskursiooni kauplusesse tahtsid lapsed ehitada kauplust, sellist, kuhu saaks ise sisse minna. Soovitasin kasutada ehitamiseks ka toole. Ehtasime suure kaubamaja. Letid olid paigutatud väljapoole, nii nagu lapsed olid näinud turul.

Joon. 14

(Joonis nr. 15) Kui ehitus oli valmis, läksid müüjad sisse ja algas kauplusemäng. Rahaks kasutati paberitükke, kaubaks olid värvilised klotsid. Kauplusemängu puhul õppisime ka arvutamist — liitmist ja lahutamist 7 piiris, kuna nii kaugele oli meil arvude koosseis tuttav.

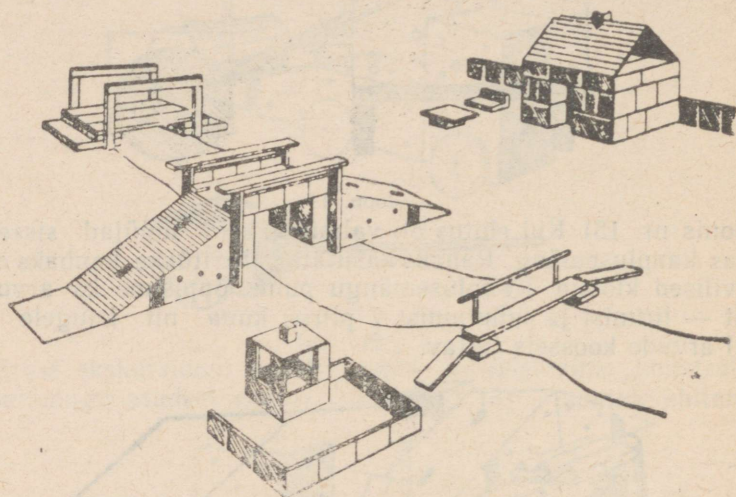

Joon. 15

Vahepeal proovisime tellisklotsidest ehitada oma lasteaia maja plaani. Ulesanne osutus raskeks, kuigi tuli ehitada ainult neli tuba. Plaaniline kujutamise selles ulatuses käis väikestel ehitajatel üle jõu, kuigi samas toimus vaatlus. Tööga tulid toime ainult neli last. Hiljem ehitasime ainult ühe toa, millega saadi hakkama. Vaatluse alusel ehitasime veski ja tuletõrjehoone. Lastele meeldis ehitada maja otsa või küljega vastu seinu, siis tuli ehitus tugevam. Suurimat hoolt pühendati fassaadi ehitamisele. Mõnikord säilitasime ehitusi 2–3 päeva, millise aja jooksul need sageli täienesid.

Detsembrikuus ehitasime uuesti sildu, sest see teema huvitas lapsi. Ehitati mitmesuguseid sildu autodele ja jalakäijatele, sest olime lastega väikestest sildadest sageli üle käinud. Lisaks

ehitati jõe äärde kõnniteed, mida olime eraldi vaadelnud (joonis nr. 16). Kuna tütarlapsed mängisid nukkudega, tegin neile ettepaneku ehitada lasteaed. Ehitatigi siis kahekorruseline hoone rõdude ja sammastega.

Joon. 16

10. aprillil ehitasime kollektiivselt linna. Planeerisin kaks-kolm tänavat ja mõne väljaku. Ehitusplatsiks kasutasime kogu rühmatuba. Tänavate äärde tuli ehitada väiksemaid maju, väljakute äärde aga suuremaid. Lapsed ehitasid suure vaimustusega. Ehitati kino, tuletõrjehoone, võimla, loomaaed, teater, garaaž. Määrasin ära, kes midagi ehitab. Kui linn oli valmis, hakati selles mängima. Linna käisid vaatamas ka teiste rühmade lapsed ja kasvatajad. Linna ehitasime hiljem veel mitmel korral. Vestlesime tublidest töötajatest, kõnelesime brigaadidest ja siis korraldasime ehitajate vahel võistluse parima brigaadi nimetusele. Sel korral ehitasid kõik 4 brigaadi ühevõrra püüdlikult, kõik said kiituse osaliseks. I brigaadis hakkas ehitama ka Kaljo, kes oli laisk ehitaja. Brigadir ja teised liikmed nõudsid Kaljolt tublit tööd, vastasel korral ei lubatud teda enam sellesse brigaadi vastu võtta. Paigutasin Kaljo ja ka mõned teised passiivsed ehitajad taibukamatega koos ehitama, et ka neis ärkaks huvi ehitusmängude vastu.

Piltide vaatamise ja minu jutustuse järgi Paide Vallimäel olnud kindlusest ehitasid Valdi ja Jaak lossi. Ehitati sakkidega

müür, nurkadesse paigutati vaatetornid, keskele ehitati kõrge Vallitorn. Lossi ümber ehitati kraav.

Kevadel ja suvel läks ehitustegevus üle õuele, kus materjaliks kasutati pakk-kaste, laudu, reste, kärusid. Metsas mängides ehitasime lepaokstest telgikujulise maja. Selles majas oli lastel huvitav mängida.

Vallimäel jalutades nägid lapsed kivipurustajat. Pärast masina mitmekordset vaatlust ehitasid poisid kivipurustamismasina. See masin oli hästi konstrueeritud. Aluseks oli kaks aiapinki, millede seljatugedele asetati suur rest. Restile tõsteti aiakäru, mis kujutas masinakasti, all maas oli teine aiakäru kummuli keeratud ja kujutas traktorit. Mõlemate kärude rattad ühendati rihmaga. Rihma rebimisel hakkasid rattad liikuma. Kivideks olid kolmetahulised prismad. Klotsid visati ülevalt liikuvale rattale, kust need langesid alla asetatud kärusse. Osa poisse vedas kive kohale, teised kärutasid jälle purustatud kivid eemale. Üks poistest oli traktorist. See oli põnev mäng ja seda korraliti mitu korda.

Minu aastased töökogemused näitasid, kuivõrd palju mängulisi võimalusi annab ehitusmaterjal. Meie loovmäng muutus sisukamaks ideede poolest ja andis palju kasvatuslikke väärtusi. Arenes laste kollektiiv, eriti organiseeritud tööjaotuse kaudu. Üksikud lapsed kasvasid kollektiivi abil. Õpiti aru saama vastutusest kollektiivi ees. Lapsed said ehitusmängu abil tõelise ettekujutuse tööst. Ehitusmäng muutis lastele lähedasemaks tänapäeva pingelise ülesehitustöö ja sotsialistliku võistluse. Kerge on siduda ehitusmänge rühma üldise tööplaaniga. Nii süvendasime mitmel korral vestlusi masinatest, inimeste tööst ja ehitustegevusest tegeliku mänguga, mis andis lastele tõelise elamuse. Linna ehitamine oli suur sündmus mitte ainult lastele, vaid ka meile kasvatajatele, kogu lasteaiale. IV rühmas õppisid kõik lapsed ehitama. Mitmed neist avaldasid leidlikkust ja endaalgatust. Õpiti tehnilisi võtteid ja tutvuti ehitusi kaunistavate osadega, nagu kaared, sambad, rõdud jms. Lapsed õppisid nägema ehituste ilu. Nad hakkasid märkama ehitusi ka piltidel, ajalehes ja ajakirjades.

Kokkuvõte

Konstrueerimisega ehitusmaterjalist saavutasime kõige olulisema — äratasime huvi ehitusmängude vastu. Ehitama hakkasid nii poisid kui tütarlapsed, ainult nende mängud olid eri-

nevad. Poisid ehitasid meelsasti tehaseid, garaaže, organiseerisid laialdast autotransporti ja masinate tegevust, tütarlapsed aga kasutasid rohkem värvilist lauapealset materjali väiksemate kaunistatud objektide ehitamiseks, nagu väravad, tornid, väljakud, nukutoad ja aiad. Värviline ehitusmaterjal arendas lapsi esteetiliselt, nad õppisid nägema ehitustes sümmeetriat. Loovmäng muutus ehitustegevuse alusel palju sisukamaks.

Meie lasteaias ei ole varem erilist tähelepanu pööratud ehitusmängude juhtimisele. Vanemates rühmades jäidki selles osas lüngad, sest ei suudetud ühe aastaga anda mitme aasta kogemusi. Ka teemade valikus tehti mõningaid vigu. Kuid kokkuvõttes saavutati siiski rahuldav tase. Kõik lapsed õppisid ehitama läbivõetud teemadel. Ehitused omasid tüüpilisi tunnuseid. Vaatlused, mis olid vajalikud ehituste konstrueerimiseks, laiendasid laste silmaringi. Lapsed, kuulates kasvataja kõnelusi mitmesugustest ehitustest, said juurde teadmisi, õppisid aru saama sellest, kuidas meie sotsialistlikus ühiskonnas hoolitsetakse inimese eest, kuidas tehakse pingsat ülesehitustööd. Sellega süvendati ühtlasi armastust ja austust kodumaa vastu. Ehitusmängud aitasid kasvatada lastes kollektiivsustunnet. Peab esile tõstma ka laste individuaalseid ehitusi, mis näitasid nende leidlikkust, tähelepanu ja arenemisvõimet. Nooremates rühmades aitasid ehitusmängud kaasa kõne arendamiseks ja arvamõistete süvendamiseks. Ehitusmängud, olles väga lähedased töö ülesandeile, kasvasid lastes armastust töö vastu.

Meie töökogemused näitasid, kui võrd tähtsat kohta omavad ehitusmängud laste üldise arengu seisukohalt.

Vastutav toimetaja M. Terri
Keeleline toimetaja M. Linnamägi

Trükikoda „Haapsalu Graafikatööstus“ Haapsalus, Lembitu 12
Trükipoognaid 3,75. Arvestuspoognaid 3,37. Autoripoognaid 3,3.
Tell. nr. 1241. 6 59. 2000. MB-09676

Hind 95 kop.

A-22882
"

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00279132 7